

ІВАН ФРАНКО

МОЙСЕЙ

ПОЕМА.

ТРЕТЄ ВИДАННЯ.

ЛЬВІВ—КИЇВ, 1922.

„НОВІТНЯ БІБЛІОТЕКА“ ч. 41.

„ФРАНКО СИН І СПІЛКА“.

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „НОВІ ШЛЯХИ“.

Copyright 1922 by Publ. Co.
„Franko Son & Co.“

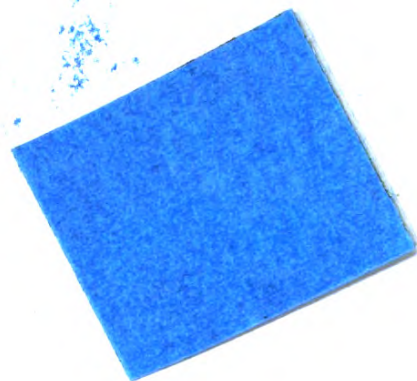
З ДРУКАРНІ СТАВРОПИГІЙСЬКОГО ІНСТИТУТА
під управою Ю. Сидорака.

ІВАН ФРАНКО

* 15. 8. 1856. † 28. 5. 1916.

891.79

F85

Om 1922

МОЙСЕЙ

ПОЕМА.

Народе мій, замучений, розбитий,
Мов паралітик той на роздорожу,
Людським призирством, ніби струпом вкритий!

Твоїм будущим душу я трівожу,
Від сорому, який нащадків пізних
Палитиме, заснути я не можу.

Невже тобі на таблицях залізних
Записано в сусідів бути гноем,
Тяглом у поїздах їх бистроїздних?

Невже по вік уділом буде твоїм
Укрита злість, облудлива покірність
Усякому, хто зрадою й розбоем

Тебе скував і заприсяг на вірність?
Невже тобі лиш не судилось діло,
Щоб виявило твоїх сил безмірність?

Невже за дармо стільки серць горіло
До тебе найсвятійшою любовю,
Тобі офіруючи душу й тіло?

За дармо край твій весь политий кровю
Твоїх борців? Йому вже не пишаться
У красоті, свободі і здоровю?

За дармо в слові твому іскряться
І сила й м'яккість, дотеп і потуга,
І все, чим може в гору дух піднятися?

За дармо в пісні твоїй лється туга
І сміх дзвінкий і жалощі кохання,
Надій і втіхи світляная смуга?

О, ні! Не самі сльози і зітхання
Тобі судились! Вірю в силу духа
І в день воскресній твого повстання.

О, якби хвилю вдать, що слова слуха,
І слово вдать, що в хвилю ту блаженну
Вздоровлює й огнем живущим буха!

О, якби вісню вдать палку, вітхненну,
Що міліони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасенну!

Якби!... Та нам, знесиленим журбою,
Роздертим сумнівами, битим с'тудом, —
Не нам тебе провадити до бою!

Та прийде час і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказ, вперешся Бескидом,

Покотиш Чорним Морем гомін волі,
І глянеш як хоз'яїн домовитий
По своїй хаті і по своїм полі.

Приймиж сей спів, хоч тугою повитий,
Та повний віри: хоч гіркий, та вільний;
Твоїй будучині задаток слізми злитий,

Твому г'енію мій скромний дар весільний.

Д. 20. липня 1905.

I.

Сорок літ проблукавши Мойсей
По арабській пустині,
Наблизився з народом своїм
О межу к Палестині.

Тут ще піски й червоні як ржа
Голі скелі Моава,
Та за ними синіє Йордан
І діброви й мурава.

По моавських долинах марних
Ось Ізраїль кочує;
За ті голі верхи перейти
Він охоти не чує.

Під подертими шатрами спить
Кочовиско ледаче,
А воли та осли їх гризуть
Осети та бодяче.

Що чудовий обіцяний край,
Що смарагди й сафіри
Вже ось-ось за горою блищать, —
З них піхто не йме віри.

Сорок літ говорив їм пророк
Так велично та гарно
Про обіцяну ту вітчину,
І все пусто та марно.

Сорок літ сафіровий Йордан
І долина пречудна
Їх манили й гонили немов
Фата-моргана злудна.

І зневірився люд і сказав:
„Набрехали пророки!
У пустині нам жить і вмирать!
Чого ще ждять? І доки?

І покинули ждять і бажать
І десь рваться в простори,
Слать гонців і самим визирать
Поза ржавії гори.

День за днем по моавських ярах,
Поки спека діймає,
У дрантивих наметах своїх
Весь Ізраїль дримає.

Лиш жінки їх прядуть та печуть
В грані мясо козяче,
А воли та осли їх гризуть
Осети та бодяче.

Та дрібна дітвора по степену
Дивні іграшки зводить:
То воює, мурує міста,
То городи городить.

І не раз напів сонні батьки
Головами хитають.

„Де набрались вони тих забав?“ —
Самі в себе питають.

„Адже в нас не видали тогб,
Не чували в пустині!
Чи пророцькі слова перейшли
В кров і душу дитині?“

II.

Лиш один з поміж сеї юрби
У шатрі не дрімає,
І на крилах думок і журби
Поза гори літає.

Се Мойсей, позабутий пророк,
Се дідусь слабосилий,
Що без роду, без стад і жінок
Сам стоїть край могили.

Все, що мав у життю, він віддав
Для одної ідеї,
І горів і яснів і страждав
І трудився для неї.

Із неволі в Міцраїм свій люд
Вирвав він наче буря,
І на волю спровадив рабів
Із тіснин передмуря.

Як душа їх душі підіймавсь
Він тоді многі рази
До найвищих, піднебних висот
І вітхнення й екстази.

І на хвилях бурхливих їх душ
У дві проби і міри

Попадав він із ними нераз
У безодню зневіри.

Та тепер його голос зомлів
І погасло вітхіння,
І не слухає вже його слів
Молоде покоління.

Ті слова про обіцяний край
Для їх слуху се казка;
Мясо стад їх і масло і сир,
Се найвищя ласка.

Що з Міцраїм батьки і діди
Піднялись до походу,
На їх погляд се дурість і гріх:
І руїна народу.

Серед них Авірон і Датан
Верховодять сьогодні;
На пророцькі слова їх одвіт:
„Наші кози голодні!“

І на поклик його у поход:
„Наші коні не куті“.
На обіцянки слави й побід:
„Там войовники люті“.

На принади нової землі:
„Нам і тут не погано“.
А на згадку про божий наказ:
„Замовчи ти, помано!“

Та коли загрозив їм пророк
Новим гнівом Єгови,
То йому наказав Авірон
Богохульні промови.

А на зборі Ізрайля синів,
Честь віддавши Ваалу,
Голосистий Датан перепер
Ось яку ухвалу:

„Хто пророка із себе вдає
І говорить без звязку,
І обіцює темній юрбі
Божий гнів або ласку, —

„Хто до бунту посміє народ
Накликати до зміни,
І манити за гори на-стріть
Кінцевої руїни, —

„Той на пострах безумцям усім
Між отсим поколінням
Най опльований буде всіма
І побитий камінням“.

III.

Вечеріло. Поменшала вже
Цілоденная спека;
Над горою край неба палав.
Мов пожежа далека.

Наче дощ золотий із небес
Полила прохолода;
Починається рух у шатрах
Кочового народа.

Звільна, плавно ступаючи йдуть.
Кам'яними стежками
Чорноокі Гебрейки бичем
З глиняними збанками.

Із збанками на головах, ген
Під скалу до криниці,
А в руках їх мішки шкіряні,
Щоб доїти ягниці.

Старші діти по голім степу
Наче зайчики грають,
В перегони біжать і кричать,
Або з луків стріляють.

Де-де чути квиління з шатра,
Або регіт дівочий;
Там хтось пісню заводить сумну,
Наче степ у тьмі ночий.

Та ось старші, батьки та діди
Із наметів виходять,
І по горах, по голім степу
Скрізь очами поводять.

Чи не видно ворожих їздців
Де за жовтим туманом?
Чи не котить де південний біс
Пісковим гураганом?

Ні, спокій! І розмови пішли
Ті звичайні, сусідські:
„Що раз менше в ягниць молока,
І ягнята ось-тіцькі!

„Навіть що, для ослиць не стає
Будякової паші!
Доведеться кудись кочувать
На пасовиска кращі.

„Авірон радить край Мадіян,
А Датан іще далі.

А Мойсей? Той замовкне мабуть
По вчорашній ухвалі“.

А в тім в таборі гомін і рух,
Біганина і крики;
Із шатрів вибігає народ
І малий і великий.

Що таке? Чи не ворог іде?
Чи впав звір у тенета?
Ні, Мойсей! Глянь, Мойсей вихожає
Із свого намета.

Хоч літа його гнуть у каблук
Із турботами в парі,
Та в очах його все щось горить.
Мов дві блискавки в хмарі.

Хоч волосся все біле як сніг
У старечій оздобі,
То стоять ще ті горді жмутки,
Як два роги на лобі.

Він іде на широкий майдан,
Де намет заповіта,
Простяга свої штири роги
В штири сторони світа.

В тім наметі є скриня важка,
Вся укована з міді,
В ній Єгови накази лежать,
Знаки волі й побіди.

Та давно вже не входить ніхто
До намета святого,
Його жах стереже день і ніч,
Мов собака порога.

Але камінь великий лежить
Край намета до сходу:
З того каменя звичай велить
Промовлять до народу.

На той камінь зіходить Мойсей —
І жажнулися люде,
Та невжеж волі всіх на докір
Він пророчити буде?

І прийдеться розбить, розтоптать,
Як гнилюю колоду,
Кого наші батьки і діди
Звали батьком народу?

Ось між чільними вже Авірон
Червоніє з досади,
А середнім щось шепче Датан,
Лихий демон громади.

IV.

„Вчора ви, небожата мої,
Раду радили глупу;
Се хотів я сказать вам тепер
Замість першого вступу.

„Ухвалили печать наложить
На язик мій, на душу, —
Тож тепер вам усім в перекір
Говорити я мушу.

„Зрозумійте й затямте собі,
Ви, сліпців покоління,
Що як зглушите душу живу,
Заговорить каміння.

„Вчора ви присяглися свій слух
Затикать на промови
Не мої, не тих глиняних уст,
А самого Єгови.

Бережіться, а то він до вас
Заговорить по свому,
Заговорить страшнійше сто раз,
Як в пустині рик грому.

„А від слів його гори дрожать
І земля подається,
Ваше серце як листя в огні
Зашкрумить і зоветься.

„Вчора ви прокляли всякий бунт —
І кляли його все,
Бо напроти тих глувих проклять
Ваше серце бунтує.

„Бо в те серце Єгова вложив,
Наче квас в прісне тісто,
Творчі сили, — ті гнатимуть вас
У призначене місто.

„Вчора ви уважали спокій
Найблаженнішим станом;
Та чи радився ум ваш при тім
З вашим Богом і Паном?

„Чи то він для спокою призвав
З міста Ур та з Гаррана
Авраама і племя його
На луги Канаана?

„Для спокою їх потім водив
По йорданським поділю?

Семилітнім їх голодом гнав
Аж над береги Нілю?

„Якби хтів вас в спокою держать,
Наче трупа у крипті,
То ви й досі як сірі воли
Гнулиб шиї в Єгипті.

„Тим то буду до вас говорить
Не від себе, а владно,
Щоб ви знали, що з Богом на прю
Виступать непорадно.

„Бо Єгови натягнений лук
І тетива напята,
І наложена стрілка на ній —
І то ви є стріла та.

„Як стріла вже намірена в ціль,
Наострена до бою,
Чи подоба стрілі говорить:
„Я бажаю спокою?“

„А що вчора ви тут присягли
На подобу жіноцтва
Більш не слухать обітниць моїх,
Ні погроз, ні пророцтва, —

„То навмисно про те все до вас
Побалакати хочу:
І обітницю дам, що прийде,
Погрожú й попророчу.

„І ви мусите слухать, хоч злість
Вбе вам жáло студене.
Рад я знать, чия перша рука
Підійметься на мене!“

V.

„Зареклися ви слухати слів
Про Єговину ласку,
Тож мов дітям безумним я вам
Розповім одну казку.

„Як зійшлися колись дерева
На широкім роздолі.
„Обберімо собі короля
По своїй добрій волі.

„Щоб і захист нам з нього і честь,
І надія й підмога,
Щоб і пан наш він був і слуга,
І мета і дорога“.

„І сказали одні: Вибирать —
На одно всі ми звані.
Най царює над нами во вік
Отой кедр на Ливані.

„І згодилися всі дерева,
Стали кедра багаті:
„Ти зійди з своїх гордих висот,
Йди до нас царювати“.

„І відмовив їм кедр і сказав:
„Ви чого забажали?
Щоб покинув я сам ради вас
Свої гори і скали?

„Щоб покинув я сам ради вас
Блиски сонця й свободу,
Бувши вольним — пустився служити
Збиранині народу?

„Ви корону мені принесли?
Що мені се за шана!
Я й без неї окраса землі
І корона Ливана“.

„І вернулися всі дерева,
Стали пальму благати:
„Ти між нами ростеш, нам рідня,
Йди до нас царювати“.

„І сказала їм пальма: Брати,
Що се вас закортіло?
Царювати й порядки робить,
Се мое хиба діло?

„Щоб між вами порядки робить,
Чи ж я кинути в силі
Свої цвіти пахуці та свій
Плід — солодкі дактилі?

„Малоб сонце даремно мій сок
Вигрівати що днини?
Мого плоду даремно шукать
Око звіря й людинии?

„Хай царює хто хоче у вас,
Я на троні не сяду,
Я волю всім давать свою тінь
І поживу й розраду“.

„І погнулися всі дерева
Під думками важкими,
Що не хоче ні пальма ні кедр
Царювати над ними.

„Ну-мо рожу бзагать! Та вона
Всьому світови гожа,

Без корони — цариця рости,
Приподобниця божа.

„Нумо дуба благи! Та дуб
Мов хозяїн багатий,
Своїм гиллям, корінням і пнем,
Жолудьми все занятий.

„Нум березу благи! Та вона
Панна в білому шовку
Розпуска свої коси буйні,
Тужно хилить головку.

„І сказав хтось неначе на жарт
Оте слово діточе:
„Ще хиба би терна нам просить,
Може терен захоче“.

„І підхопили всі дерева
Се устами одними,
І взялися просити терна,
Щоб царем був над ними.

„Мовив терен: „Се добре вам хтось
Підповів таку раду.
Я на вашім престолі як стій
Без вагання засяду.

„Я ні станом високий як кедр,
Ні як пальма вродливий,
І не буду як дуб самолюб,
Як береза тужливий.

„Здобуватиму поле для вас,
Хоч самому не треба,
І стелитися буду в низу,
Виж буяйте до неба.

„Боронитиму вступу до вас
Спижевими шпичками,
І скрашатиму всі пустирі
Молочними квітками.

„І служитиму зайцю гніздом,
Пристановищем птахи,
Щоб росли ви все краще, а я
Буду гинуть на шляху“.

VI.

У глибокім мовчанню сю річ
Вухом ловлять Гебреї...
„Се вам казка — промовив Мойсей, —
Ось вам виклад до неї.

„Дерева, се народи землі,
А король у їх колі —
Божий вибранець, син і слуга
Господевої волі.

„Як народи Єгова создав
Мов літорослі в полю,
Заглядав всім у душу й читав
З неї кожного долю.

Заглядав їм у душу, яка
Їх удача й причина,
І шукав, кого з них би собі
Обірати за сина.

„І не взяв отих гордих, грімких,
Що бють в небо думками,
І підносять могутню п'яту
Над людськими карками.

„І не взяв багачів-дукачів,
Що всю землю пліндрують,
Людським злотом і потом собі
Домовини мурують.

„І не взяв красунів-джигунів,
Що на лірах брязкочуть,
І свій хист у мarmorі, в піснях
Віковічнити хочуть.

„Згордував усю славу, весь блеск
І земне панування,
І всі пахощі штук і усе
Книжкове мудрування.

„І як терен посеред дерев
Непоказний на вроду
І не має він слави собі
Ані з цвіту, ні з плоду, —

„Так і вибраний Богом народ
Між народами вбогий;
Де пишнота і честь, там йому
Зависокі пороги.

„Між премудрими він не мудрець,
У війні не войовник,
Т батьківщині своїй він гість
І всесвітній кочовник.

„Та поклав йому в душу свій скарб
Серцевідець Єгова,
Щоб він був мов світило у тьмі,
Мов скарбник його слова.

„На безмежню мандрівку життя
Дав йому запомогу,

Заповіти й обіти свої
Наче хліб на дорогу.

„Але заздрий Єгова наш Бог
І грізний і сердитий:
Те, що він полюбив, най ніхто
Не посміє любити!

„Тож на вибранця свого надів
Плащ своєї любови
Недоступний, колючий немов
Колючки ті тернові.

„І зробив його острим, гризким,
Мов кропива жеруха,
Аби міг лише сам він вдихать
Аромат його духа.

„А посольство йому дав страшне
Під сімома печатями,
Щоб в далеку будущину ніс,
Ненавиджений братами.

„Горе тому нездарі послу,
Що в ході задрімає,
Або божу зневаживши річ
І печать розломає!

„Вийме инший посольство страшне
Лінюхови з долоні,
Побіжить і осягне мету
І засяє в короні.

„Та щасливий посол, що свій лист
Донесе скоро й вірно.
Дасть вінець йому царський Господь.
І прославить безмірно.

„О, Ізраїлю, ти той посол
І будущий цар світа!
Чом не тямиш посольства свого
І Його заповіта?

„Твое царство не з сеї землі,
Не мірська твоя слава!
Але горе, як звабить тебе
Світова забава.

„Замість статися сілю землі,
Станеш попідом підлим;
Замість всім зеднать ласку, ти сам
Станеш ласки негідним.

„Замість світ слобонити від мук
І роздору і жаху,
Будеш ти мов розчавлений черв,
Що здихає на шляху“.

VII.

І зїдливо сказав Авірон:
„Мосціпане Мойсею,
Страх загрів і напудив ти нас
Приповісткою сею!

„Між народами бути терном!
За сю ласку велику
Справді варто в Єгові твоїм
Признавати владуку.

„І послом його бути, се честь!
І в незнане будуще
Запечатані письма носить —
Се манить нас найдужче.

„Се якраз доля того осла,
Що завязані міхи
З хлібом носить, сам голод терпить,
Для чужої потіхи.

„Ще Гебреї з ума не зійшли,
Долі ліпшої варті,
І осягнуть, як честь віддадуть
І Ваалу й Астарті.

„Най Єгова собі там гримить
На скалистім Синаю, —
Нам Ваал дасть багатства і власть
У великому краю.

„Най Єгові колючі терни
Будуть любі та гожі,
Нас Астарті рука поведе
Поміж мірти і рожі.

„Наш уділ Сенаар та Гарран,
А наш шлях до востоку.
А на захід у твій Канаан
Не поступимо й кроку.

„Все те ясне, не варто про се
І балакати далі.
Та от що нам з тобою зробиць
По вчорашній ухвалі?

„Бить камінням руїну стару?
Шкода заходу й труду.
Де-чим може ще він послужить
Ізраїльському люду.

„Майстер він говорити казки,
Милянну пускать баньку,

Тож приставмо його до дітей
За громадську няньку“.

Так сказав він і регіт піднявсь,
А з тим реготом в парі
По народі йшов клекіт глухий,
Мов у градовій хмарі.

Та спокійно відмовив Мойсей:
„Так і будь, Авіроне!
Що повиснути має колись,
Те і в морі не втоне.

„Канаана тобі не видать,
І не йти до востоку:
З сього місця ні в перед ні в зад
Ти не зробиш ні кроку“.

І мертвецька тиша залягла
На устах всього люда,
І жажнувсь Авірон і поблід,
Сподіваючись чуда.

Але чуда нема! Авірон
В сміх! А з сміхом тим в парі
По народі йшов клекіт глухий,
Як у градовій хмарі.

VIII.

І піднявся завзятий Датан:
„Дармо грозити, пророчиш!
Ось як я тобі правду скажу,
Може й слухать не схочеш.

„Признавайсь: не на тес ти вчивсь
У єгипетській школі,

Щоб доріспи кайдани кувать
Нашій чести і волі?

„Признавайсь: не на те ти ходив
У єгипетську раду,
Щоб з мудрцями й жрецьями кувать
На Ізраїля зраду?

„Признавайся: було там у них
Віщування старинне,
Що від дуба й дванацяти гиль
Власть Єгипта загине?

„Знали всі, Фараон і жреці,
Що той дуб і ті гилі,
Се Ізраїля дванацять колін
Розбуялих на Нілі.

„І жахнулись, що мимо всіх праць
І знущань і катовань
Той Ізраїль росте та росте,
Як та Нілева повінь.

„Знали всі: як в гебрейській сімі
Родить первенця мати,
То в єгипетській мусить в той день
Первородне вмирати.

„Та не знав ніхто ради на се,
Не придумав підмоги,
Тільки ти, перекинчик, упав
Фараону під ноги.

„І сказав: „Ти позволь їх мені
Повести у пустиню,
Я знесилю і висушу їх
І покірними вчиню“.

„І додержав ти слова, повів
Нас мов глупу отару,
Фараону на втіху в піски,
Нам на горі і кару.

„Скільки люда в пустині лягло
Ті піски і ті скали
Сотням тисяч Ізраїля синів
Домовиною стали!

„А тепер коли з наших ватаг
Тільки жмінка лишилась
І Ізраїля сила грізна
По пісках розгубилась,

„Коли дух наш хоробрий упав
Мов нелітня дитина,
І завзяття помякло в душі
Наче мокрая глина, —

„Ти ведеш нас у сей Канаан,
Мов до вовчої ями.
Адже зверхником тут Фараон
Над усіми князями!

„Сеж безумство тиснутися нам
Самохітно до пастки!
Чи нам тут воювать Єгиптян,
Чи просити їх ласки?“

„О, Датане, — промовив Мойсей, —
Не журися, мій сину!
Канаана тобі не видать,
Не гнуть гордую спину.

„Ще одно повідаю тобі,
Небораче Датане:

При смерті тобі й пяди землі
Під ногами не стане“.

„Гей, Гебреї! — Датан закричав —
Виж клялися Ваалу!
Чи ж забули так скоро свою
Учорашню ухвалу?

„За каміння! Він кпить собі з нас,
Так як кпив разів много.
Най загине він краще один,
Як ми всі через нього!“

„Най загине!“ — кругом загуло.
„І ось тут йому й амінь!
Тільки диво, ні одна рука
Не сягнула по камінь.

І Датан зміркувався як стій.
„Забирайся в тій хвили!
Щоб ми кровю твоєю під ніч
Своїх рук не сквернили!“

І юрба мов шалена ревла.
„Забирайся ще нині!“
І лунав її рев, мов крутіж-
Гураган по долині.

IX.

Але ось підняв голос Мойсей
У розпалі гнівному,
Покотились слова по степу
Наче розкоти грому.

„Горе вам, нетямуці раби
На гордині котурні!

Бо ведуть вас неначе сліпих.
Ошуканці і дурні.

„Горе вам, бунтівничі уми!
Від Єгипту почавши
Проти власного свого добра.
Ви бунтуєтесь завше.

„Горе вам, непокірні, палкі,
Загорілі й уперті,
Тим упором мов клином самі
У нутрі ви роздерті.

„Як кропива ви руку жжете,
Що мов цвіт вас плекає;
Як бугай бодете пастуха,
Що вам папі шукає.

„Горе вам, що зробив вас Господь
Всього людства багаттям,
Бо найвищий сей дар буде ще
Вам найтяжчим прокляттям!

„Бо коли вас осяє Господь
Ласки свої промінням,
Ви послів і пророків його
Побете все камінням.

„Кождуж крапельку крови тих слуг
І чад своїх найкращих
Буде мстити Єгова на вас
І на правнуках ваших.

„Буде бити і мучити вас,
Аж заплачете з болю,
І присягнете в горю чинить
Його праведну волю.

„Та як кара жорстока мине,
Знову карк ваш затвердне,
Черга злочинів, кар і жалю
Знов свій закрут оберне.

„Горе вам, бо століття цілі
Житимете в тій школі,
Поки навчитесь плавно читать
Книгу божої волі!

„Бачу образ ваш: в лісі пастух
З бука чирю надерши,
У воді мочить, сушить, потім
Бе й толочить найперше,

„Поки губка та змякне як пух
І візьметься в ній сила
З під удару підхопити в мить
Яру іскру з кресила.

„Ти, Ізраїлю, чир той! Тебе
Так товктиме Єгова,
Поки змякнеш на губку й спіймеш
Іскру божого слова.

„Ти підеш до своєї мети,
Як бидля в плуг нераде.
Горе тим, що Єгови кулак
На карки їх упаде!

„Ти далеко в минуле глядиш
І в будучі дороги,
Та на близькі терни та пенъги
Все збиватимеш ноги.

„Наче кінь той здичілий летиш
У безодню з розгону,

І колись за ярмо ще свою
Проміняєш корону.

„Стережись, щоб обітниць своїх
Не відкликав Єгова,
Щоб за впертість на тобі одним
Не зламав свого слова!

І щоб він не покинув тебе
Всім народам для страху
Як розтоптану красу змію,
Що здихає на шляху!“

Похилившись слухали всі
Мовчазливі, понурі,
Лиш у грудях сопло щось глухе,
Наче подихі бурі.

Х.

Добігало вже сонце до гір
Величезне, червоне,
І було мов герой і пливак,
Що знесилений тоне.

По безхмарому небі плила
Мелянхолія тьмяна,
І тремтіло шакалів виття,
Мов болючая рана.

Затремтіло щось людське, м'яке
В старім серці пророка,
І понизила лет свій на мить
Його думка висока.

Чи ж все быть йому кар вістуном
І погрозою в людях?

І мов хоре, голодне дитя
Щось захлипало в грудях.

„О, Ізраїлю, якби ти знав,
Чого в серці тім повно!
Якби знав, як люблю я тебе,
Як люблю невимовно!

„Ти мій рід, ти дитина моя,
Ти вся честь моя й слава,
В тобі дух мій, майбуттє моє,
І краса і держава.

„Яж весь вік свій, весь труд тобі дав
У незломнім завзяттю, —
Підеш ти у мандрівку століть
З мого духа печаттю.

„Але ні, не самого себе
Я у тобі кохаю;
Все найкраще, найвище, що знав,
Я у тебе вкладаю.

„О, Ізраїлю, не тям ти сього
Богохульного слова:
Я люблю тебе дужче, повнійш,
Ніж сам Бог наш Єгова.

„Міліони у нього дітей,
Всіх він гріє і росить, —
А у мене ти сам лиш, один,
І тебе мені досить.

„І коли з міліонів тебе
Вибрав він собі в слуги,
Я без вибору став твій слуга,
Лиш з любови і туги.

„І коли він для себе бере
Твою силу робочу,
Я, Ізраїлю, від тебе собі
Нічогісько не хочу.

„І коли він жадає кадил
І похвали й пошани,
Я від тебе невдячність прийму
І наруги і рани.

„Бо люблю я тебе не лише
За твою добру вдачу,
А й за хиби та злоби твої,
Хоч над ними і плачу.

„За ту впертість сліпую твою,
За ті гордощі духа,
Що зійшовши на глупий свій шлях,
Навіть Бога не слуха.

„За брехливість твого язика,
За широке сумління,
Що держиться земного добра,
Мов ціпкеє коріння.

„За безсоромність твоїх дочок,
За палке їх кохання,
І за мову й звичаї твої,
За твій сміх і дихання.

„О, Ізраїлю, чадо мое!
Жалься Богу Шаддаю!
Як люблю я безмірно тебе,
А проте покидаю.

„Бо вже близька година моя,
Та остання, незнана,

А я мушу, я мушу дійти
До межі Канаана.

„Так бажалось там з вами входить
Серед трубного гromу!
Та смирив мене Бог, і вийти
Доведеться самому.

„Та хоч би край Йордана мені
Зараз трупом упасти,
Щоб в обіцянім краю лише
Старі кости покласти.

„Там я буду лежать і до гір
Сих моавських глядіти,
А за мною прийдете ви всі,
Як за мамою діти.

„І пошлю свою тугу до вас,
Хай за поли вас миче,
Як той пес, що на лови у степ
Пана свого кличе.

„І я знаю, ви рушите всі,
Наче повінь весною,
Та у славнім поході своїм
Не питайте за мною!

„Най наперед іде ваш похід,
Наче бистрії ріки!
О, Ізраїлю, чадо моє,
Будь здоровий на віки!“

XI.

А як з табора вийшов у степ,
То ще гори горіли,

І манив пурпуровий їх шлях
До далекої ціли.

А ярами вже пільма лягла
І котилася в доли;
В серці вигнанця плакало щось;
„Вже не верну ніколи!“

Ось гебрейська біжить дівтора,
Що по полю гуляла,
Окружила Мойсея, за плац
І за руки чіпляла.

„Ах, дідусь! Ти куди йдеш під ніч?
Будь дідусеньку з нами!
Глянь, який збудували ми мур,
Які башти і брами!“

„Гарно, діти, будуйте свій мур!
Та не час мені ждати;
Пограничний мур смерти й життя
Я іду оглядати“.

„Ой, дідусю! Поглянь, у яру
Скорпіона ми вбили!
А в тернині аж трое малих
Зайченяток зловили“.

„Добре, дітки! Вбивайте усіх
Скорпіонів ви сміло!
Хоч не праведне, але про те
Пожиточне се діло.

„А неправедне, бо й скорпіон
Жить у світі бажає.
А чиж винен він тому, що їдь
У хвості своїм має?

„Але зайчиків ви віднесіть
Там назад, де спіймали.
Аджеж мама їх плаче! Про се
Ви хиба не гадали?

„Милосердними треба вам быть
Задля всього живого!
Бо життя, се клейнод, хибаж є
Що дорожче над нього?“

„Зачекай ще, дідусю, не йди!
Сядь у нашій громаді.
Оповідж нам пригоди свої!
Ми так слухати раді.

„Оповідж, як ти був молодим,
Скільки бачив ти дива,
Як стада свого тестя ти пас
На верхівях Хорива.

„Як ти корч той терновий уздрів,
Що горить, не згарає,
І як голос почув ти з корча.
Що аж жах пробирає“.

„Не пора мені, діти, про се
Говорити широко.
Бачте, ніч вже тумани несе,
Гасне деннее око.

„Та прийде колись час і для вас
В життєвому пориві,
Появиться вам куц огняний,
Як мені на Хориві.

„Стане свято в вас, мов у храму
В той момент незабутній,

І озветься до вас із огню
Отой голос могутній:

Здійми обув буденних турбот,
Прийди сюди сміло,
Бо я хочу післати тебе
На велике діло“.

„Не гасітеж святого огню,
Щоб як поклик настане,
Ви могли щиросердно сказати
„Я готовий, о Пане!“

Довго ще міркували дітки
Над пророцькою річю,
Коли сам він нечутно пішов
Ночі й пільми на стрічу.

Довго висів і смуток і жаль
Над мовчущими дітьми,
Поки темний його сілюет
Щез зовсім серед пільми.

XII.

„**О**бгорнула мене самота,
Як те море безкрає,
І мій дух мов вітрило
Подих в себе вбирає.

„О, давно я знайомий, давно
З опікункою тою!
Увесь вік, чи в степах, чи з людьми
Я ходив самотою.

„Мов планета блудна я лечу
В таємничу безодню,

І один чую дотик іще —
Дивню руку Господню.

„Тихо скрізь і замовкли уста,
Запечатано слово,
Тільки ти на дні серця мого
Промовляєш, Єгово.

„Лиш тебе моє серце шука
У тужливім пориві..
Обізвися до мене ще раз,
Як колись на Хориві!

„Ось я шлях довершив, ще тоді
Ти вказав мені, батьку,
І знов сам перед тебе стаю,
Як був сам на початку.

„Сорок літ я трудився, навчав,
Весь загублений в тобі,
Щоб з рабів тих зробити народ:
По твоїй уподобі.

„Сорок літ мов коваль я клепав
Їх серця і сумління,
І до того дійшов, що уйшов
Від їх кпин і каміння.

„Саме в пору, як нам би в землі
Обітованій стати!..
О, Всезнавче, чи знав ти вперед,
Про такі результати?

„І ворушиться в серці грижа:
Може я тому винен?
Може я заповіти твої
Не справляв, як повинен?

„О, Єгово, я слізно моливсь:
Я слабий, я немова!
Кому іншому дай сей страшний
Маєстат свого слова!

„І ось сумнів у душу мені
Тисне жало студене...
О, Всесильний, озвися, чи ти
Задоволений з мене?“

Так ідучи молився Мойсей
У сердечному горі, —
Та мовчала пустиня німа,
Тихо моргали зорі.

ХІІ.

Аж почувся притишений сміх
Край саміського боку,
Наче хтось біля нього ішов,
Хоч не чуть було кроку.

І почувлися тихі слова,
Мов сичання гадюки:
„Цвіт безтямности плодить усе
Колючки лиш і муки.

„А як вийде самому той плід
Донести не спромога, —
То найкраще увесь свій тягар
Положити на Бога“.

МОЙСЕЙ.

„Хтось говорить! Чи в моїм нутрі
Власне горе шалене?

Чи отут може демон який
Насміхається з мене.

ГОЛОС.

„Аж тепер усумнився в своє
Реформаторське діло?
Сорок літ ти був певний і вів
Хоч на сліпо, та сміло!“

МОЙСЕЙ.

„Хтось говорить! Чом чоло моє
Покривається потом?
Страшно? Ні! Та по серці се йде,
Мов розпаленим дротом“.

ГОЛОС.

„У гордині безмежній свій люд
Ти зіпхнув з його шляху,
Щоб зробити, яким сам його хтів, —
Чи не пізно для страху?“

МОЙСЕЙ.

„Хто ти, дивний? Не бачу тебе,
Та від себе не струшу!
Тільки чую, як зір твій мені
Все вгризається в душу“.

ГОЛОС.

„Чи так важно, хто я? Хто зумів
Наказать колись морю,
Тому важно не хто, але що,
І чи правду говорю!“

МОЙСЕЙ.

„Ні, не правда, що з гордоців я
Розпочав своє діло!
Тільки бачучи люд у ярмі
Мое серце боліло“.

ГОЛОС.

„Бо ти чув себе братом рабів,
І се стидом палило,
І захтів їх зробити таким,
Щоб тобі було мило.“

МОЙСЕЙ.

„Так, з низин тих мрачних і лячних
Я хотів їх підвести
Там, де сам став, до світлих висот
І свободи і чести“.

ГОЛОС.

„Та творця, що послав їх там в низ,
Ти не радивсь в ту пору;
Аж тепер, як упав ти його,
Кличеш в своєму горю“.

МОЙСЕЙ.

„Ні, на сеж мене пхнуло його
Всемогуче веління,
В темну душу хоривський огонь
Надихнув просвітління“.

ГОЛОС.

„Гей, а може хоривський огонь
Не горів на Хориві,

Лиш у серці завзятім твоїм,
У шаленім пориві?

„Може голос, що вивів тебе
На похід той нещасний,
Був не з жадних горючих купин,
А твій внутрішній власний?

„Адже пристрасть засліплює зір,
А бажання, сеж чари,
Плодить оку і світ і богів,
Як пустиннії мари.

„Те бажання, що наче шакаль
У душі твоїй вило —
Лиш воно тебе їх ватажком
І пророком зробило.

МОЙСЕЙ.

„Ах, від слів тих я чую себе
Сто раз більш в самотині!
Хто ти, вороже?“

ГОЛОС.

„Я Азавель,
Темний демон пустині“.

XIV.

Було темно. Лиш зорі яркі
Миготіли з простору.
Простував при їх блеску Мойсей
Усе в гору та в гору.

Без стежок. Серед п'їтьми вели
Його дивнії звуки:
То квиління гієни в яру,
То знов шелест гадюки.

Він ішов, не ставав, мов герой
До останнього бою,
Та у серці важка боротьба
Ішла з самим собою.

„Те бажання — кричало там щось, —
Виплід сорому й болю,
Се був куц огняний, що велів
Вирвать люд мій на волю?...

„Те бажання, се був той огонь
і була тота сила,
Що для мене Єгови наказ
І Єгову створила?

„Те бажання — братам помогти
І їх сльози обтерти,
Се той гріх, що за нього я варт
І прогнання і смерті?

„Ні, не те! Бережись і не крив
Сам душею своєю!
Се бажання святе! Та чи гріх
Не підповз там змією?

„Чи не був же ти їх ватажком,
Паном душ їх і тіла?
І чи власть та бажання святі
В твоїм серці не зіла?

„Чи новим Фараоном для них
І ще тяжчим не був ти,

Бо в їх душу контролем своїм,
В їх сумління сягнув ти?...

„Небезпечно ставати в супір
Діл природних бігови;
Легко власний свій забаг подать
За веління Єгови.

„Що, як ти сорок літ отсих був
Шалом божеським хорий,
Замість божого їм накидав
Власний плян тіснозорий?

„Аджеж може в Єгипті вони,
Множачись серед муки,
Могли вирости в силу й забрать
Увесь край в свої руки?

„Відірвавши від ґрунту їх там
І завівши в пустиню
Чи подумав ти: може отсим
Злочин лютий я чиню?

„Що значить безґрунтовій юрбі
Обіцяти свободу?
Чи не теж, що з землі вирвать дуб
І пустити на воду?

„Чи не правду говорить Датан:
Старі гнізда лишили,
А новії здобути нема
Ні охоти ні сили?

„О, Єгово, озвися, скажи:
Я чинив твою волю,
Чи був іграшка власних скорбот
І засліплення й болю?

„О, Єгово, озвися! Чи й ти
Здобуваєш дар мови
Лиш у пристрасти нашій, у снах,
У розбурханій крові?“

Та Єгова мовчить, лише чуть
Лиховіснії звуки:
То квиління гієни в яру,
То знов шелест гадюки.

XV.

Підіймалося сонце над степ,
Мов багровее коло,
І промінням мов стрілами тьму
Прошибало й кололо.

У промінню тім Небо-гора,
Мов цариця в пурпурі
Над всі гори найвище здійма
Свої ребра понурі.

На найвищому шпилі гори,
Вище зломів і кантів
Хтось недвижно стоїть, мов один
З предковічних Гігантів.

Там високо над чвари землі,
Над всі шуми і згуки
Він стоїть і до неба простяг
Розпростертії руки.

У сходовому сяйві небес,
В пурпуровім промінню
Кольосальний його сілюет
Видно геть у пустиню.

І летять із гебрійських шатрів
Затурбовані зори
Мов гонці до Гіганта того
На осяяні гори

„Се Мойсей!“ — одні одним уста
Промовляють несміло,
Та не вимовлять того, що там
У серцях защеміло.

Се Мойсей на молитві стоїть,
Розмовляючи з Богом,
І молитва та небо боде,
Мов полонінним рогом.

Хоч заціплені міцно уста,
І не чуть його мови,
Але серце його розмовля
І кричить до Єгови.

Підіймається сонце, пала
Вся небесная стеля,
І стоїть на молитві Мойсей
Нерухомий як скеля.

Вже полуденний демон степом
Шле знесилля і змору,
Та Мойсея мов руки чийсь
Підіймають все в гору.

І схиляється сонце у низ
Вже над Фазга вершини,
І ляга величезная тінь
Від вершин на рівнини.

І паде величезная тінь
Від Мойсея в останне

Аж у низ на гебрійські шатри,
Мов батьківське прощання.

А по таборі пострах ішов:
„Боже, щоб у сю хвилю
Не заляв нас пророк, бо клятва
Малаб дивною силу!

„Від такої молитви тремтять
Земляні основи,
Тають скелі, як віск, і дріжить
Трон предвічний Єгови.

„І як він зачне нас тепер,
І як сонечко сяде,
То весь люд і весь край сей в ночі
Без полики пропаде“.

XVI.

А Мойсей борикався, горів,
Добивався до цілі,
А як ніч залягла на горі,
Впав на землю зомлілий.

Захиталася скеля під ним
Із усіми шпилями,
І безтямний лежав він, немов
У колиці у мами.

Якась пісня тужлива над ним
Сумовито бренила,
І рука колисала його
Пухова, сніжно-біла.

І почувися тихі слова:
„Бідний, бідний, мій сину!
Ось що з тебе зробило життя
За маленьку часину!

„Чи давнож я плекала тебе
І водила за руку?
Чи на теж я дала тебе в світ,
Щоб терпів таку муку?

„Скільки зморщків на твоїм чолі!
І звялене все тіло!
І волосся, що гладила я,
Наче сніг побіліло!

„А колись ти від мене притьмом
Рвавсь на бої та герці!
Бач, до чого дійшов! А скажи,
Кілько ран в твоїм серці!

„Бідна, бідна дитино моя!
Потерпів еси много!
Ще й сьогодні... на сонці весь день!
І по що було того?

„На молитві! В народа свого
І минуле й будуще
Ти молитвою вникнути рад, —
Ох, дитя нетямуще!

„Ось я камінь із кручі зіпхну,
І піде він валиться
Від скали до скали, з яру в яр,
І скакати і биться.

„Тут покине шматок, там другий,
І летить і гуркоче, —

І чи зна хто, де кожний шматок
Заспокоїться хоче?

„Я тверджу: і Єгова не зна!
І молись хоч і клінно,
А де мусить упасти шматок,
Упаде неодмінно.

„В нім самім його керма і власть,
В нім самім ота сила,
Що назначує місце йому,
Що його сотворила.

„І хоч як твій Єгова міцний,
Він ту силу не змінить,
І одного сього камінця
У лету він не спинить.

„Ось пиллок: ледво зір твій його
Добачає тремтіння,
А Єгова не може його
Повернуть в неістніння.

„І не може звеліти йому
Йти по шляху не тому,
Як яким його гонить по вік
Ота сила, що в ньому.

„Сеж пиллок! Щож казать про народ,
Многодушну істоту,
Де в рух мас вносить кожда душа
Частку свого льоту?

„Про Оріона пісню ти чув,
Про гіганта сліпого,
Що щоб зір відзискать, мандрував
Аж до сонця самого?

„А на плечах поводиря ніс,
Сміхованця хлопчину,
Що показував шлях йому — все
Інший в кожду годину.

„Ти до сонця веди мене, хло!“
Той вів рано до сходу,
А на південь в полудне, під ніч
До західного броду.

„А Оріон іде все та йде
Повний віри в те сонце,
Повний спраги за світлом, що ось
Йому блисне вже конче.

„Через гори і море свій хід
Велетенський простує,
А не зна, що на плечах його
Хлопчик з нього жартує.

„Сей Оріон, то людськість уся,
Повна віри і сили,
Що в страшному зусиллі спішить
До незримої цілі.

„Неосяжнеє любить вона,
Вірить в невідоме;
Фантастичнеє щоб осягнуть,
Топче рідне й знайома.

„Строїть пляни не в міру до сил,
Ціль не в міру до актів,
І жартує з тих плянів її
Хлопчик — льогіка фактів.

„І як той дивовижний сліпець,
Що чужим очам вірить,

Все доходить не там, куди йшла,
В те трафля, в що не вірить.

„А ти молишся! Бідне дитя!
Де твій розум, де сила?
Тиж хапаєшся піну благать,
Щоб ріку зупинила!“.

XVІІ.

Щось було з початку в тих словах,
Наче чистії води;
Віав свіжістю, добрістю з них
Якийсь дух охолоди.

Та помалу душе щось тягло,
Наче самум пустині,
І робилося лячно, немов
В ніч без світла дитині.

І жахнувся Мойсей і з землі
Підволікся на силу,
І сказав: „Пощо мучиш мене,
Поки ляжу в могилу?“

„Ти не мати моя! З твоїх слів
Не любов помічаю.
Ти не мати! О, ти Азазель,
Темний демон одчаю.“

„Відступись! Заклинаю тебе
Тим імям штирочертним!
Я не вірю тобі! Ти брехун,
Хоч ти будь і безсмертним“.

І почулися тихі слова.

„Нерозумна дитина!

Ти кленеш мене Ним, а яж сам
Його сили частина.

„Що мені твоя вбога клятьба!

Тиб умер із одчаю,
Якби сотую частку лишень
Знав того, що я знаю.

„Ти кленеш, як твою сліпоту

Ткнув промінчик пожежі,
В якій я живу й Він — понад всі
Часу й простору межі.

„Ось розсуну ще крихту тобі

Тіснозорости таму:
Глянь на край той, що Він обіцяв
Праотцю Аврааму!“

І заблис увесь захід огнем,

І уся Палестина
Стала видна Мойсею з гори,
Мов широка картина.

А незримий товариш його

Знай потихо говоре:
„Бачиш зеркало чорне в низу?
Се є Мертвее Море.

А по той бік високі шпилі

До небесної стелі
Простягаються круто рядом, —
Се там Кармелю скелі.

„Глянь на північ, де гори Сіон —

Євусеї кочують,

А як крикнути добре з гори,
Амореї почують.

„Отся срібная стрічка — Йордан
В Мертве Море впадає;
Близько устя його Єрихон
Бродового жадає.

„Одинока долина над ним,
Та тісняться до неї
Амоніти по сей бік ріки,
По той бік Хананеї.

„А на заході гори, верхи,
Полонини широкі,
А на північ мале озерце
І знов гори високі.

„Ось тобі й Палестина уся,
Край овець і ячменю!
Від Кадеса до Кармеля всю
Мов затулиш у жменю.

„Ні шляхів тут широких нема,
Ні до моря проходу!
Деж тут жить, розвиваться, рости
І множитися народу?

Та відмовив понуро Мойсей:
„Хто дав з каменя воду,
Той сей край перемінить на рай
Для свого народу“.

XVIII.

Знов почувся притишений сміх.
„Віра гори ворушить!
Та поглянь сей новий ряд картин:
Те, що статися мусить!

„Бач, як сунеться племя твоє,
Як Йордан переходить,
Єрихон добуває і скрізь
У річках крові бродить.

„Ось століттями йде боротьба
За той шмат Палестини:
Амореї, Гебреї, Хетта,
Амалик, Филистини.

„Ось гебрейське царство! Що сліз
Коштуватиме й крові!
А заважить у судьбах землі,
Як та муха волови.

„І не вспіє воно розцвісти,
Й розлетиться на часті,
Щоб у пащу могутніх сусід
Часть за частю упасти.

„Ось поглянь, які хмари летять
Від Дамаска й Галаду!
Се йде Ассур, Гебреям несе
І руїну й загладу.

„Ось поглянь, червоніють поля,
Труп на трупі усюди:
Се піднявся страшний Вавилон
На загладу Іюди.

„Храм Єгови в огні.. А сей тлум...
Мов комахи по полю
Йдуть по тисячу сковані враз
Недобитки в неволю.

„Чуєш плач? На руїнах рида
Одинокий розумний,
Що коритися радив врагам,
Щоб не впасти до трумни.*)

„Якже пустка смердить! Але ось
Мов по п'їтми свитає...
З тих, що тлумом пішли, подивись,
Якже мало вертає!

„Щось дрібненьке ворухиться там
Коло мурів Салима:
Новий 'люд, новий Бог, новий храм,
Нова сила незрима.

„І росте воно, бется в біді,
І чіпляється ґрунту,
Мов будяк той низький і ціпкий,
Все готовий до бунту.

„Понад голови люду того
Йдуть всесвітніі бурі,
Панства, царства встають і падають,
Мов фантоми понурі.

„Бін же в своїм куточку хова
Непохитне завзяття,
І ненависть лиш має для всіх
І незмінне прокляття.

---

*) Пророк Єремія.

„Та ненависть найтяжча з усіх,
„Задля иншого Бога“
Бач, як кублиться біля того
Храмового порога!

„Вона плодить ненависть. Ось глянь,
За тиранським велінням
Ідуть сили, щоб племя твоє
Ще раз вирвать з корінням.

„Чуєш стук? Се залізна стопа
Тих страшних легіонів,
Що толочить юдейські поля,
Робить пустку з загонів.

„Чуєш плюск? Се ворожі мечі
Кров юдейськую точуть.
Чуєш крик? Се юдейських дівчат
Дикі коні волочуть.

„Онде мати голодная їсть
Тіло свогого плоду!
Онде тисячі мруть на хрестах —
Цвіт твогого народу.

„Іще раз храм Єгови горить,
І сей раз у останне:
Бо що тая рука розвалить,
То вже більше не встане.

„Іще раз недобитки пливуть
У неволю як ріки, —
Та немає вже їм вітччини,
І не вернуть на віки.

„І загасне Ізрайля звізда,
Щоб вже більше не сяти;

Лиш ненависть, що в храмі зросла,
Піде світом гуляти.

„Сумніваєшся? Віри не ймеш?
О, ймеш віру, я знаю!
Се той рай, що жде племя твоє
У обіцянім краю!

„Ти для нього трудився! Скажи,
Було за що трудиться?
Щоб наблизився він, може ще
Схочеш палко молитися?

І поник головою Мойсей.
„Горе моїй недолі!
Чиж до віку не вирвуться вже
Люду мому з неволі?

І упав він лицем до землі:
„Одурив нас Єгова!“
І почувся тут демонський сміх,
Як луна його слова.

XIX.

Гуркнув грім. Задріжали нараз
Гір найглибші основи:
І один за одним понеслись
Передтечі Єгови,

Піднялася до стропу небес
Чорна хмара стіною,
Мов Ніч-мати насупила вид
Ненавистю грізною.

І заморгала бистро у тьмі
Огняними очима,
Забурчала, як мати, що знай
На лиху доню грима.

Із трівогою слухав Мойсей
Пітьми й блискавок мови, —
Ні, не чути ще серцю його
У них гласу Єгови.

І ревнув понад горами грім,
З жаху їжитья волос,
Завмира серце в груди... та ні,
Не Єгови се голос.

Поміж скелі завили вітри,
Їх сердитії нути
Кліщать душу, мов стогін, та в них
Ще Єгови не чути.

Ось із градом і дощ злопотів
І заціпила стужа,
І в бессиллю своїому душа
Подається недужа.

Та ось стихло, лиш води дзюрчать,
Мов хтось хлипає з жалю;
З теплим леготом запах потяг
З теребінт і мігдалю.

І в тім леготі теплім була
Таємничая мова,
І відчув її серцем Мойсей:
Се говорить Єгова.

„Одурив нас Єгова? А тиж
Був зо мною на згоді?

І контракт підписав і запив
Могорич при народі?

„Бачив пляни мої і читав
В моїй книзі судьбовій?
Бачив кінці і знаєш, що я
На устоявся в слові?

„Маловіре, ще ти не почавсь
В материнській утробі,
А я кожний твій віддих злічив,
Кожний волос на тобі.

„Ще не йшов Авраам з землі Ур
На гарранські рівнини,
А я знав всіх потомків його
До остатньої днини.

„Вбогий край ваш, вузкий і тісний
І багатством не блиска?
А забув, що тісна і вузка
І найбільших колиска?

„Прийде час, з неї виведу вас
На підбої та груди,
Так як мати дитину в свій час
Відлучає від груди.

„Тут на полі скупім і худім,
Наче терен на ріни,
Виростаєте ціпкі і тверді
Для великої зміни.

„О, я знаю ту вашу ціпку,
Ненаситную вдачу!
Виб на житній землі розповзлись
На подобу бодячу.

„Виб і тілом і духом своїм
Присмоктались до скиби,
І зловив би вас Маммон у сак,
Як товстючії риби.

„Таж в Єгипті ви гнулись в ярмі,
Наїдавшись ласо...
Відригаться вам буде по вік
Те єгипетське мясо.

„І зірвавшись з сеї землі
Та розбивши всі карби,
Би розвіетесь світ здобувать,
Його соки і скарби.

„Та зарік я положу твердий
На всі ваші здобутки,
Мов гадюку на скарбі, дам вам
З них турботи і смутки.

„Хто здобуде всі скарби землі
І над все їх полюбить,
Той і сам стане їхнім рабом
Скарби духа загубить.

„Своїх скарбів невольник і пан,
За ціну сліз і крові,
Щоб збільшити їх, мусів він сам
Руйнувать їх основи.

„І як п'явка, що кров чужу ссе, —
Йому лік, сама гине,
Так і вас золотий океан
На мілизні покине.

„В золотім океані вас все
Буде спрага томити,

І не зможе вас хліб золотий
Ані раз накормити.

„І будете ви свідки мені
З краю світа до краю,
Що лиш духа кормильців з усіх
Я собі вибираю.

„Хто вас хлібом накормить, той враз
З хлібом піде до гною:
Та хто духа накормить у вас,
Той зіллється зо мною.

„Ось де ваш обітований край,
Безграничний, блистячий
І до нього ти людям моїм
Був проводир незрячий.

„Ось де вам вітчина осяйна,
З всіх найкраща частина!
Лиш дрібненький задаток її
Вам отся Палестина.

„Се лиш спомин вам буде, лиш сон,
Невгасаюча туга,
Щоб шукавши її став мій люд
Паном земного круга.

„А що ти усумнивсь на момент
Що до волі моєї,
То побачивши сю вітчину,
Сам не вступиш до неї.

„Тут і кости зотліють твої
На вірець і для страху
Всім, що рвуться весь вік до мети,
І вмирають на шляху“.

XX.

Ходить туга по голій горі,
Мов туман по пустині;
Сіє думи й бажання свої
По широкій країні.

Сипле квіти й листки, що давно
Вже зівяли й пожовкли;
Підіймає в душі голоси,
Що давно вже замовкли.

Що ще вчора байдужне було,
Нині любе й шановне;
Що ще вчора топтав, оплював,
Нині святости повне.

У гебрейському таборі ніч
Проминула в трівозі;
Скоро світ, всі глядять; він ще там
На скалистій віднозі?

Ні, нема! І було те „нема“,
Мов жах смерти холодний;
Чули всі: щезло те, без чого
Жить ніхто з них не годний.

Те незримо, несхопне, що все
Поміж ними горіло,
Що давало їм змисл життєвий,
Просвітляло і гріло.

І безмежна скорбота лягла
На затвердле сумління,
І весь табор мов чаром попав
В отупіння й зомління.

Одні одним у лица бліді
Поглядали без впину,
Мов убійці, що вбили у сні
Найдорожчу людину.

Чути тупіт. Чи вихор в степу?
Чи збуваєсь пророцтво?
Се Єгошуа, князь конюхів,
І за ним парубоцтво.

Гонять стада, кудись то спішать...
Чи де напад ворожий?
Всіх їх гонить безіменний страх,
Невідомий перст божий,

Голод духа і жах самоти
І безодні старої...
А Єгошуа зично кричить:
„До походу! До зброї!“

І вірвався той крик, мов орел,
Над німою юрбою,
Покотився луною до гір:
„До походу! До бою!“

Ще момент і прокинуться всі
З остовпіння тупого,
І не знатиме жаден, що в мить!
Приступило до нього.

Ще момент — і Єгошуи крик
Гирл сто тисяч повторить;
Із номадів лінєвих ся мить
Люд героїв сотворить.

Задуднять — і пустині пісок
На болото замісять,

Авірона камінням побють,
А Датана повісять.

Через гори полинуть як птах,
Йордан в бризки розкроплять,
Єрихонськії мури мов лід
Звуком трубним розтоплять.

І підуть вони в безвість віків,
Повні туги і жаху,
Простувать в ході духови шлях
І вмирати на шляху.

Львів, січень до липня 1905.

ІВАН ФРАНКО

ІЗ ДНІВ ЖУРБИ

ПОЕЗІЇ

ДРУГЕ ВИДАННЯ.

ЛЬВІВ—КИЇВ, 1922.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка.

~~~~~  
*Всі права застережені.*  
~~~~~

НАКЛАДОМ
УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА І СПІЛКИ.

ІЗ ДНІВ ЖУРБИ

I.

День і ніч сердитий вітер
бєсь о дому мого рїг,
наче пес голодний виє
і валить прохожих з нїг.

День і ніч дощі холодні
бють о вікна, цяпотять,
ринви грають, шиби плачуть,
утишиться не хотять.

Оловяні сірі хмари
небозвід весь залягли,
і лежать і ремигають
наче ситїї воли.

Дармо вітер бє їх, гонить:
„Гей ти сивий! половий!“
„Нам тут добре, відпочинем!
Хоч ти сердься, хоч і вий!“

Дармо втомленеє серце
бється, мов у клітці рись:
„Нам тут добре, відпочинем!
А ти плач собі й журись“.

II.

В парку є одна стежина,
де колись ходила ти, —
бачиться, в піску сріблястим
міг би ще твій слід знайти.

Край стежини проста лавка, —
тут сиділа ти нераз,
тут прощались ми в останнє...
Тут мені твій промінь згас.

І коли на серці туга
наче камінь зтяжить,
закиплять в душі питання:
„По що жить? Для кого жить?“

Я спішу на сю стежину
і розшукую твій слід,
і відсвіжую твій образ,
що в душі моїй поблід.

І гляджу на лавку з жахом,
чи не мигне тінь твоя?
І сідаю й тихо плачу.
Се Кальварія моя.

III.

У ПАРКУ.

Ніч. Немов копиці пільми
бовваніють дерева.
Де-де наче злата шпилька
лямпа пільму пробива.
Ген далеко в павільоні
банда гучно виграва.

Сам. Лиш думка шепче стиха :
„Ну, скажи, не дурень ти?
Замість жить з людьми по людськи,
багатіти і цвісти,
тягнеш тачку до якоїсь
фантастичної мети“.

Шелест кроків. Чути гомін :
„Де вони нас завели?
Миж їм вірили ! Ми з ними
і гордились і цвіли !
Нам відродження вже снилось !
Ми великими були !

„А тепер арешти, сором !
Самовбійства наче град !
Заварили самовбійці,
а живі нехай їдять“.
Стихли. Метеор ось мигнув...
Перестала банда грать.

IV.

Коли часом в важкій задумі
моя поникне голова,
легенький стук в вікно чи в двері
поток мрій перерива.

Озвуся, вгляну — даремно,
не чуть нікого, не видать,
лиш щось у серці стрепенеться,
когось то хочеться згадать.

Чи щирий друг в далекім краю
тепер у лютім бою згиб?
Чи плаче рідний брат, припавши
лицем до прадідівських скиб?

Чи може ти, моя голубко,
моє кохання чарівне,
далеко десь з німим докором
в тій хвилі згадуєш мене?

Чи може, гнучи в собі горе,
ти тихо плачеш у тиші,
а се твої пекучі сльози
мені стукочуть до душі?

V.

Де я не йду, що не почну,
все тінь твоя зо мною,
і кожний сміх, момент утіх
тьмить хмарою сумною.

„Чого — питаю я нераз —
життя моє лоточиш?
Ти не моя, а я не твій,
чого від мене хочеш?“

„Чи завинив тобі я що?
Чи тужиш так за мною,
що тінь твоя вкрива мене
все хмарою сумною?“

Та тінь мовчить, звичайно — тінь,
ні мови, ні розмови;
а може се моєї тінь
покійної любови.

VI.

Не можу забути!
Не гоїться рана!
Мов жалібні нути
із струн теорбана
чи голосно грають,
чи ледви їх чути,
все жалем проймають —
не можу забути!

Не гоїться рана,
хоч мию сльозами,
й час на неї капле
цілющі бальзами,
хоч сонечко гріє
і зірка румяна
цілує, яріє —
не гоїться рана!

Хоч як ти далеко,
я все тебе бачу;
хоч втратив давно вже,
що день тебе трачу;
хоч люта розпука
минулася п'яна,
і клином розлука,
гадюка погана
лежить поміж нами,
дівчино кохана, —
кохання без т'ям,
не гоїться рана.

VII.

Вже три роки я збираюсь,
щоб побачити тебе,
та коли лиш соб наверну,
щось усе зверта цабе.

Я боюся твого ока,
твоїх уст, твого лиця,
як страшного суду свого,
як фатального кінця.

Як би знав я, що побачу
вроду пишную твою
в незівялім, повнім блиску, —
я побіг би як стою.

Як би знав я, що побачу
усміх на твоїх устах,
гордощі тривкого щастя, —
яб злетів туди як птах.

Як би знав я, що почую,
притулившись край вікна,
твій веселий спів, розмову, —
яб спішив туди що дня.

Твоїм щастям наче сонцем
я би серце грів слабе,
завидів би твоїй долі
і — забув би так тебе.

Та боюсь, моя небого,
що не так тебе знайду,
що вписалися турботи
й сум у тебе на виду.

Що приглух твій срібний голос,
що надломаний твій хід,
на лиці твоїм побачу
частих сліз гарячих слід.

Бачити, як ти сумуєш,
як ти плачеш у кутку —
Боже, ні, і в пеклі муку
не зсилай мені таку!

Чути жаль твій і докори,
чути серцем, бо уста —
знаю — й слова не промовлять, —
о, при думці тій густа

пасмуга якась кровава
застилає світ мені...
От тому боюсь відвідати
я тебе в далечині.

VIII.

Безсилля — ах! яка страшная мука!
Чуття ще в серці полум'ям горять
і думи рвуться, як орел ширять,
та воля мов розбита, мов безрука.

Немов стріла з розломаного лука
не полетить, так нині не летять
слова і блиски й фарби, не хочуть
служить уяві. — Ох, важка розлука!

Неначе з гір, де повно світла, барви,
і запаху, і співу пташенят,
і стрекоту сверщків, потоків шуму,

зійшов я вниз, де гниль, погані лярви,
де душно, мрячно, пута знай звенять,
і чахне дух серед зневіри й глуму.

IX.

Не довго жив я ще, лиш сорок літ,
і сил не тратив на пусту мамону.
Невжеж уже минув я свій зеніт
і розпочав спадистий шлях до склону?

О бідна расо, що такий твій плід
слабий! Хвалиться ним нема резону.
Тай швидкож той твій метеор поблід,
не мавши навіть доброго розгону!

Аж соромно, та що його робить!
І кінь, мовляв, не тягне понад силу.
Хай велитні могли співать, творить,

могли боротись, тішитись, любить
в вісімдесяти році, — нам в могилу
вже в сороковім треба карк хилить.

X.

І знов рефлексії! Та цур же їм!
Се панський спорт. Хай нервні білоручки
та пустопляси риються в своїм

нутрі і всяку думку гірш онучки
розскубують, і всякий рух чуття
жвуть, мірять, важать! Не для нас сі штучки!

Ми, бра, плебеї, учтою життя
не мали ще коли пересититься,
гашіш та опій, сімя забуття

протівне нам. Нам хочесь жити, биться
з протівником, нам люба праця, рух,
ми хочем справді плакати, веселиться,

любить, ненавидить. У нас ще дух
не розколовсь на двоє під корою,
традиції не вяже нас ланцюх.

Ми можемо втомиться боротьбою,
зломиться, впасти, та не наша річ
розмикаться в борні з самим собою.

Ось глянь лишень! Чудова, ясна ніч!
На небі зорі ярко так палають —
се безконечність нам морга до віч!

Тиша кругом. В селі там пси десь лають,
деркач у травах дре, довкола хат
в повітрі чорні лилики гуляють.

Хрущі гудуть, до світлих шиб летять...
А там мов вежі, башти фантастичні,
недвижно темні дерева стоять.

Ти сам один в природі тій величній,
мов принц в заклятім місті у казках...
І в душу ллєсь спокій, якісь празничні,

врочистії чуття... І ти мов птах
стаєшся легкий, мов ось-ось летіти!
Безмірну силу чуєш у руках

і весь ростеш у безмір... Люде! Діти!
До мене! Я люблю вас, всіх люблю!
І все зроблю, що будете хотіти!

Чи крові треба — кров за вас проллю!
Чи діл — я сильний, віковічні скали
розторошу, на землю повалю...

Дмухнув вітрець — і мрії ті пропали.
Та в серці прилив ще чуття тремтить —
і вже думки до хат тих поскакали,

де чорна праця й чорне горе спить.
Вузка, здається, непривітна нива,
а кілька можна й треба тут робить!

Суспільна праця довга, утяжлива,
за теж плідна, та головно — вона
одна лиш може заповнить без дива

життя людини, бо вона одна
всіх сил, всіх дум, чуття, стремлінь людини
жадає, їх вичерпує до дна.

Вона одна бере нам все що днини
і все дає, бо вяже нас тісніш
з людьми, як діти спільної родини.

Що поза сею працею, то гріш
змарнований, то манівці блуднії,
що запровадять швидше чи пізніш
чи в самолюбства омути бруднії,
чи в нігілізм, чи то в містичну млу,
що дійсними вважа лиш власні мрії,
а мрією — природу й жизнь цілу.

XI.

Я поборов себе, з корінням вирвав з серця
усі ілюзії, всі грішні почуття,
надії, що колись вільнійше ще дихнеться,
що доля ще й мені всміхнеться,
що блиснуть і мені ще радощі життя.

Я зрікся їх на все. У тачку життєву
запряжений, як наймит той похилий,
я мушу так її тягти, покіль живу,
і добре чую се, ярма не розірву
і донесу його до темної могили.

Мені не жаль життя, бо щож воно давало?
Куди не глянь, усюди браки й діри.
Робив без віддиху, а зроблено так мало,
і інших загрівав, аж на кінці не стало
у власнім серці запалу, ні віри.

XII.

З усіх солодких, любих слів,
які я чув із твоїх уст,
одно лишилося мені,
і наче срібний дзвоник той,
і досі в серці гомонить, —
одно маленьке словечко:
Слухай!

Коло стола сиділи ми,
широкий і шумний гурток,
розмова йшла веселая;
нараз затихли всі, немов
по хаті ангел пролетів;

лиш ти до мене звернена,
серед загальної тиші
казала звільна, мов у сні:
Слухай!

І враз ти зупинилася,
злякалась голосу свого
серед загальної тиші,
і румянцем облилося
твоє лице, а при столі
на тебе всі зирнулися, —
і те, що хтіла ти сказати,
ухопив ангел, що в ту мить
отам по хаті пролетів.

Минуло много, много літ,
минулись муки й радощі;
і тих, що весело тоді
коло стола балакали,
розвіяв вихор життєвий
по світі наче пил марний;
лиш те одно слівце твоє
і досі у моїй душі
мов срібний дзвоничок звенить.
І досі із рожевих уст
я чую liebe, привітне:
Слухай!

І досі ще тремтить душа,
ждучи чогось таємного,
блискучого, величнього,
що за летючим словом тим,
мов цар за курієром вслід,
явиться мало. Та дарма!

В глибокім, темнім пралісі
мандрівець блудить змучений;
тривога, голод, близька ніч,
мов звіря дикого стрільці,
його женуть все дальш і дальш.

У груди духу не стає, —
здається, трісне серденько,
і ноги змучені тремтять,
а він біжить, біжить, біжить!

І причувається йому,
що десь далеко, ледви чуть
теленка дзвоник: дзінь-дзінь-дзінь!
Він знає, що весь день уже
за тим зрадливим голосом
біжить даремно; інколи
догадується, що мабуть
се дзвонить власний страх його,
та він проте біжить, біжить!

Ануж там справді битий шлях?
Ануж там хата тепла?
Ануж лице коханеє?
Ануж там дивні радощі?
Дзінь-дзінь! Дзінь-дзінь!
Дзінь-дзінь! Дзінь-дзінь!
Слухай!

СПОМИНИ

I.

Я згадую минулеє життя
спокійно, та без радості, без туги:
одно із нього виніс я чуття,
що я не був у нім щасливий, други.

Багато праці, і турбот, і скрут,
та не було вдоволення, утіхи;
мов віл в ярмі я чув на собі прут,
і тяг — чужого скарбу повні міхи.

Хоч не згасав ніколи огник мій,
та полум'ям не бухав, більш димився,
а замість світла сипав іскор рій.

Хоч ненастанно стяг мій з вітром бився,
та не високо плив в руці слабій,
і хоч я жив, то всеж я не нажився.

II.

Заки умре ще в серці творча сила
і дар пісень заглухне в тишині,
немов пахуча та фіялка мила,
що вяне у пустому буряні, —

Я раз іще-б хотів простерти крила
і побуять свобідно в вишині,
і оживить ті спомини, що скрила
ворожа доля у душі на дні.

Вони живі до нині в тій могилі,
я чую їх, як рвуться, як печуть...
Спинити їх, здусить їх я не в силі.

Та чи знайду я сили, щоб відчуть,
щоб пережити знов ті любі хвилі
і виплакати піснями їх ось тут?...

III.

О, бо і я зазнав раз щось такого,
що хоч ще повним щастям не було,
та дуже близьке вже було до нього,
як щастя — швидко надійшло й пішло.

У біднім, прозаїчним тім життю
се був момент казочний і кипучий,
се був неначе той брилянт блискучий,
що хтось найшов загублений в сміттю.

І відки се прийшло мені і як,
і чом прийшло і чом пропало живо, —
я й досі збагнути не міг ніяк.

Одно лише я чую справедливо:
тоді пізнав я, що в життю за смак,
і чим бува любов, святее диво.

IV.

Пятнацять літ минуло. По важкій,
завзятій боротьбі я опинився
побитий, хорий. У тишу, в спокій
я на село із міста схоронився.

Хоч молодий ще, був я у такій
зневірі, світ весь так мені змінився
з рожевого на чорний, що в гіркій
знетямі з бою я відсторонився.

У мене зблідли давні ідеали,
і люде видались таким дрібним,
мізерним кодлом, що для мене стали

чужі й далекі. Треба бути дурним,
щоб задля них у бій іти як в дим;
ті, що терплять, варт того, щоб страждали.

V.

Маленький хутір серед лук і нив
на горбику над річкою шумною, —
от там я в простій хлопській хаті жив,
і самота, і сум жили зо мною.

Із трьох боків поля ті обмежив
могутній ліс зеленою стіною,
і шумом серцю він на сон дзвонив,
і сум по травах розносив луною.

Він тяг мене в свою таємну тіль,
і свіжий подих віщував розраду,
і листя знай мені шептало: „Скинь

„із серця всі згадки про зваду й зраду!
Природі мамі до грудей прилинь,
і тут знайдеш нову, святу принаду“.

VI.

В село ходив. Душа щемить і досі
від тих картин, що зустрічав я там...
При праці старші, діти голі й босі,

без догляду на дворі; по хатах
маленькі плачуть, бо у полі мати.
Там знов дідусь недужий в хаті сам,

все кашля й стогне, та води подати
нема кому — палкий, жнивняний час!
Скріпивши серце, я ввійшов до хати.

У хаті душно, чути вохкість, квас...
З усіх куточків бідність визирає.
Сухий як скипа, жовтий дід Панас

зжахнувся. „Хто там двері отвирає?“
„Се я, Панасе!“ — Довго поглядав...
„Ти, Йвасю?“ — „Я“. Ках-ках. „Чи бач, вмирає

„старий Панас! Господь отсе згадав,
що я ще тут і кличе вже в дорогу.
Коби лиш абшит як найшвидше дав!“

Я сів при нім. „Що, маєте підмогу?
лічитись би, по лікаря послать“.
Аж кинувся, а на лиці тривогу,

правдивий страх перед життям пізнати.
„Мені? Підмогу? Се даремна праця!
Я Бога прошу, щоб мерщій сконати“.

Я далі йшов. Там дві куми сваряться:
„Ти, злодійко, чужі снопи крадеш!“
„Ти, чарівнице, на фігуру драться,

„чужих коров доїть ночами йдеш!“
Чого я так страшенно застидався
при тих словах? Чого півперек меж,
грядок, плотів на втеку я подався?
Щось там в душі клубилося гірке,
мов гріх тяжкий, незмитий пригадався.

А он під хатою дитя сільське
саме, без мами, в чорній сороччині,
не ходить ще, малесеньке таке...

Пішла десь мати і дала дитині
у ручку бульбу, а дитина в рот —
і подавилась. Бачу я, вже сині

зробились щічки, очі в стовп, от-от
задуситься дитина! Підбігаю,
підніс, струснув, і як то наш народ

в таких випадках робить, ударяю
легенько в карк, і випала як стій
із горла бульба. Лекше віддыхаю...

Та переляканий хлопчина мій
як закричить! І вже прибїгла мати
і бачить: пан якийсь чужий... „Агій!“

Мабуть, хоч мав би за сто літ вмирати,
то не забуду того, як вона
прожогом хопила дитя й до хати

побігла, як ненависна, гнівна,
з очей її на мене іскра впала,
як буркнула: „І що за сотона

„тут лазить і дитину налякала!
А щоб ти, дідьку, голову зломав!
Цить, квітко! Мама пана геть прогнала“.

Схилившись, я йшов і сумував:
прокляття за добро — стара заплата!
Мов з дегтьом мід її я смакував.

Край шляху коршма ось брудна, патлата!
Хоч день робучий, в коршмі гамір, шум,
а перед нею сват термосить свата.

„Ти кат, не сват!“ — „А ти свиня, не кум!“
„Став кварту ще!“ — „Став ти, застав капоту!
Я свій кожух пропив уже на глум!“

Геть відси, геть! Тут ріки свого поту,
на труту перепалені вогнем,
народ пе „на здоровля“, „на охоту“.

Геть відси! Тьми тут, зопсуття едем,
добробуту руїна, гріб моралі,
цивілізація обернена вверх пнем.

Мов під хреста вагою йшов я далі.
Радниця. Екзекутор. Три Жиди.
Війт, присяжні і сплакани, зівялі

баби. А там купками, то в ряди
накидані мужицькі лахи вбогі,
кожухи, ярма, шлії. „Тут клади

„податок — так слова лунають строгі, —
то фант віддам! Чи то від ваших сліз
цісарський скарб наповниться, небоги?“

Геть відси, геть! В пустиню, в поле, в ліс!
Деб що хвилина оттакі картини
важкий в душі не діяли розріз!

Ось поле ділання. В отсі хатини
я маю людськість, світло, мир нести!...
Ввижається в уяві стать дитини,

що море черпа ложкою. „Се ти! —
кричить нутро моє, — смішний герою,
сей океан кривд, горя, темноти
рад вичерпати ложкою дрібною!“

VII.

Ось панський двір! На згірю край села
пишається на сонці наче рожа.
Тиша довкола нього залягла.

Старезні липи, мов жива сторожа,
стоять при вході, кльомби і травник,
кругом жива глогова огорожа.

Крізь браму в глиб двора мій зір проник:
Увитий ганок диким виноградом
дрімає в тіні, як віддавна звик;

поперед вікна веться білим гадам
доріжка, всипана піском дрібним
та цвітом, що з акацій сиплесь градом.

Вікон широких поглядом скляним
глядить сей двір на все село в долині, —
не скриєсь жадна хатка перед ним.

Червоний дах його і стіни сині,
блискучі вікна, ганки, виноград,
все те немов кричить сільській хатчині:

„Не смій дихнуть! Не перестань дрожать!
Хились і гнись! З твоїх занядрів темних
сюди тобі чола вверх не піднять!

„Ти дич! Ти варварство! Ти підяремних
волів житло, притулок хамських рас,
печера, повна лютих гадів земних!

„Їх вартість в тім лиш, щоб робить на нас,
їх чеснота лиш послух і покора,
їм слід горіти, щоб наш блиск не згас!

„Бо ми держави й церкви є опора,
цивілізації тривкий опліт,
культури кріпость, до борби все скоро!“

Я відвернувся від брами. Много літ
минуло вже, як я слова такії
чув з уст старого графа. Нині світ

змінився значно, многі давні мрії
зробились дійсністю, та се село
слова ті прилягли мов плити камянії.

Для нього поступу мов не було,
всесвітнє життя його минало;
лиш се „гніздо культури“ знай цвіло,
пишалось і з села всі соки ссало.

VIII.

Найгірше я людей боявсь тоді
і обминав їх мов болючу рану.
Тужний їх вираз, лиця їх бліді
болять мене, коли на них погляну.

Я знав, в якій вони живуть біді,
та як же я до помочі їм стану?
Я знав, що пута їх міцні й тверді
і, не зламавши їх, я марно звяну.

О, я боявся їх, немов докору,
мов зраженої любки тихих сліз,
неначе сам я винен був їх горю.

От тим то я що дня — відлюдок дикий,
свій біль дрібний і сором свій великий
ховав у серці і тікав у ліс.

IX.

Привіт тобі, мій друже вірний, гаю,
повірнику моїх найкращих дум!
Все чисте, ясне, що лиш в серці маю,
надихав свіжий запах твій і шум.

На твоїх полянах, в відлюднім плаю
я розсипав свій жаль, губив свій сум;

у твоїх запахах, неначе в раю
окрилювався молодечий ум.

Під скрип могутніх конарів дубових
складались першії мої пісні,
слабії відгуки твоїх пісень чудових.

А в бурі рев, як громи навісні
ломали твоїх велитнів корони,
у твоїх криївках шукав я охорони.

Х.

РОЗМОВА В ЛІСІ.

Я.

Здорові, дядьку! Що се, ви за злісного?

Злісний.

А так, зліснюю, бачте, на старі літа.

Я.

А син же де? Таж він за злісного тут був.

Злісний.

При графі за лакея десь в Італії.

Я.

Се що за шмаття двигаете? Прати десь?

Злісний.

Га! Га! Верети! У дівчат навідбирив.

Я.

Що? За дівчатами вганяєте іще?

Злісний.

То не з добра, небоже! Панська служба — мус.

Я.

Щож се за служба бігать за дівчатами?

Злісний.

От видно, що давно в селі ти не бував!
Таж управитель ліс сей для селян запер,
а тямиш, що товар віддавна пасли тут.
Тепер нема де раз попасти, ба, нема
в біднійших чим погодувать товарину.
А в лісі трави — бачиш сам, до пояса,
аж гнуться, шепчуть, наче просяться під серп.
Ну, тай ідуть жінки, дівчата крадькома,
нажне верету і вже має на весь день.

Я.

Ах, починаю розуміти! Ну, а ви
підстерігаєте й верети берете?

Злісний.

А так. Щож діять! Заборонено хлопам
у ліс — ні кроком, ані оком не входить.

Я.

А в вас підноситься рука у бідних тих
верети відбирать за жмінку буряну?

Злісний.

Підноситься, небоже. Панська служба — мус.
Рука підноситься, лиш серце трепещить.
У сні часом ще причувається їх плач.

Я.

То управитель у дворі сидить тепер?

Злісний.

Ні, не сидить. Він на фільварку за селом.

Я.

А двір пустий? Чи може графа ви ждете?

Злісний.

Ні, не ждемо. Говорять, граф нездужає. Максим писав. Подужав троха був торік, і понесло його лихе десь там... таке місточко є, що в карти грають — чи в кістки. Скортіло графа — за годинку просадив всі гроші й бричку з кіньми. Був би може й весь маєток там лишив, так дав Бог — вдарило йому на мозок, впав на місці, наче труп. Його мов трупа винесли, аж мій Максим живенько кинувся, щось там зробив йому, — він знав уже, при нім служивши, напади його недуги, — ну, там зараз лікаря... І відживили пана графа. То писав Максим, що лікарь графови таке казав: „Як би не сей слуга ваш, був би вам кінець“.

Я.

Ну, певно граф віддячиться Максимови?

Злісний.

Ой, вже віддячиться! У голові йому! Писав Максим, як лікарь се йому сказав, а він лиш носом покрутив: „Ну, так! Ну, так!“

Я.

І не міркує ще до дому повертатъ?

Злісний.

Та хто там знає. От тепер прислав нам тут
Якусь поману. Аджє йшли ви попри двір?

Я.

Ну так, ішов.

Злісний.

І що, не чули вереску?

Я.

Ні, не чував.

Злісний.

Ну, певно спала десь вона.

Я.

Що за вона?

Злісний.

Як би я знав або хто будь!
Якесь таке, ні птах, ні риба, ні жона,
ні панна, тай говорить не по нашому,
мов та синиця цвенькає, пищить, вищить,
в долоні плеще, всюди скаче, бігає,
всьому дивується, раз плаче, раз смієсь.
Мале таке та утле, — взяв би, бачиться,
в долоню й другою долонею прикрив,
а всюди того повно — двір, гумно і сад,
шпихлір і коршму й тік — все чисто навідить,
усякого зачепить, всім цікавиться —
ну, сказано, помана, ще й французькая!

Я.

І хтож вона, чого сюди приїхала?

Злісний.

Питайте ви мене, я буду вас питать!
Фервальтерка, що з нею розмовляється,
говорить: „Бог її там може зміркувать“.
Та лист прийшов від графа до фервальтера
і в місті до старости, щоб в оглядности
її держали, не перечили ні в чім,
мовляв — недужа, хоче тут освіжитись.
Та де тобі недужа! то живе срібло!
Говорю вам: помана, ще й французькая.
А ви зайдіть коли — без церемонії,
розмовтесь з нею — страх яка розмівная.
На що вже наші молодіці — тумани,
а й з ними щось, калічачи слова, бересь
балакати, знаками доповняючи.
Прийдіть, я знаю — буде рада, ну, тай вам
не буде нудно так, як там на хуторі.

Я.

Мені не нудно, а з поманою, як ви
її назвали, що мені балакати?

Злісний.

Прийдіть, прийдіть! А то я їй скажу про вас,
і зробить вам таке: сама прийде до вас.
Їй як що стрілить в голову, то й діло тут.
Їй Богу, се помана, ще й французькая!

XI.

Я побачив її — не в зеленім садку,
не в сальонах шумних, не в ряснім цвітнику,
не в товаристві дам, і панів, і музик, —
серед баб і сіпак я почув її крик.

Край двора на гумні були два польові,
що мужицький товар захопили в траві
і загнали у двір, а за ними з села
ціла купа жінок по корови прийшла.

Крик, гармідер і шум. Польові цабаняць,
в батька-матір клинуть, стадо хочуть загнать,
витручають жінок, бють у лиця дівчат,
а ті плачуть, падають, і кленуть, і кричать.

В тім мов бомба з двора якась дама летить
в ясній сукні, в руці парасольку держить,
по сільському в дві коси волося сплела,
але треном від сукні подвіря мела.

„Que se qu' est que ça? Que se qu' est que ça?

Що тут сталось у нас?

Mais pourquoi? Фі, дівчат! Ну, не стидно,

Панас?

Mais c'est lâche! C'est affreux! Так тручати
жінкам!

Ну, laissez! О, mon Dieu! Mais pourquoi?

C'est infame!“

Кричали, плачучи польових зупиня,
парасолькою бє, від жінок відганя;
тіж неначе вовки, що від стерва їх гнать,
знай гарчать: „Пані, геть! Нам самим теє знать“.

*

„Mais comment? Battre les femmes! Чого плачуть
вони?

За що скот заняли? Браму там відомкни!
Laissez les! Я плачу слухать тут не хочу!
Я до граф напишу. Я усіх вас провчу!

„Ah, quel peuple, o mon Dieu! Mais c'est
insupportable!

Et ils souffrent tout cela, ils s'inclinent,
pauvres diables!

Ну ідіть, ну ідіть! Не цілуй! Ну досить!
Laissez les! Браму там отворить і пустить!“

Приступив польовий: „Там нам шкоди їх скот
наробив“. „Mais les battre! Фі, дівчат бити в рот!
C'est brutal! C'est infame! Ну, зо мною ходіть!
Де та шкода? Сама хочу я поглядіть“.

Тут уздріла мене. „Qui êtes vous? Un étudiant?
Venez donc! Venez donc з нами там на той лан!
Ah, quel peuple! quel pays! Comprenez vous
français?“

Та вже серце моє полонила на все.

XII.

Я не скінчу тебе, моя убога пісне,
в котру бажав я серце перелить
і виспівать чуття важке та млісне,
все, що втіша і все, що веселить,
всі радощі шаленого кохання,
все пекло мук, що й досі груди вялить.

Мої ви сльози і мої зітхання,
і пестоці короткі й довгий жаль,
надії і зневіри колихання,

не перелити вас мені в кришталь
поезії, немов вино перлисте,
ні в римів блискітливую емаль!

Мов дерево серед степу безлисте
в осінній бурі беться і скрипить,
і скрип той чує поле болотисте, —

оттак душа моя тепер терпить
слаба, безкрила, холодом прибита,
мов ластівка у річці зиму спить.

В ПЛЕН-ЕРІ

I.

Мамо природо!
Хитра ти з біса!
Вказуєш серцю безмірні простори,
а життя замикаєш у клітку тісеньку,
в мікроскопійную клітку.
Уяву вабиш вічності фантомом,
а даєш нам на страву моменти,
самі короткі моменти.
В душах розпалюєш
дивні вогні, і бажання, і тугу,
а потім працюєш що сили,
щоб погасити, здусити, притлумить
пориви, що ти сама ж розбудила.
Ллєш на них дійсности воду холодну,
куєш їх у матер'ялізму кайдани,
розчарованням цупко обпалюєш крила...
Цинічно, мамо, і немилосерно
мечеш ти те, що найвище, найкраще,
чим величатьсяб могла віковічно
як архитвором —
свиням під ноги.

І не вжеж ти не бачиш (здається,
мільонами своїх очей
моглаб ти побачити дещо!),

скільки горя, зовсім непотрібного горя,
скільки муки, нічим невтишимої муки
здаєш ти цинізмом отим
найніжнішим, найліпшим, найкращим
поміж твоїх дітей?

І невжеж зрозуміть ти не можеш
(та сума мізку, що день в день, рік-річно
витворюєш, повинна би, здається,
порозуміти дещо!),
що пора би покинуть старії шабљони,
добрі для всяких амеб, протозоїв,
ехінодермів і міксоміцетів!
Що вивчена на них твоя
економія марнотратства
не згожа для людей, для душ людських,
як не згожий осел
до гри на фортепяні.

Подумай, мамо! Тут на сій планеті
скінчився вже
твій творчий Sturm und Drang;
той надмір сил, і соків, і тепла
вже вичерпавсь і замкнена на віки
твоя тут творча кар'єра.
Що ти могла найвищого створити,
се чоловік. Із сих матеріялів,
які тут маєш під рукою,
хоч як не дмись,
нічого кращого створить не зможеш.
Тож час би, мамо, як старий той Ягве
(на що вже пан був строгий і скептичний!)
сказати собі: „Спочину вже тепер!“
Признати: „Отсе я гарне сотворила!“

І заходиться сьому архитвору
створити рай такий як слід:
не дерева, грушки, і ябка, й фіги,
а рай в його нутрі,
гармонію чуття і волі,
думок і діл, бажання і знання.

Ах, мамо, мамо!
Довгі століття,
тисячоліття ти водила нас за ніс,
манила у безмежній пустині
фантомами безсмертя
і перспективами метафізичних
радощів раю.
Ти заставляла нас за ті фантоми
пролити море крові й сліз.
За них горіли стоси,
скрипіли колеса тортур,
розпечені кліщі живеє рвали мясо
і міліони, міліони серць
безмежна шарпала розпука.
І щож, вкінці доглупалися ми,
що ті фантоми є собі фантоми
не варті мук, і крові, і страждання,
що се є наші власні твори.
Так кицька в зеркалі
безодню бачить, поки
домацаєсь, що в нім нема нічого.
Тріумф! Тріумф!
За десять тисяч літ важкої праці
цивілізації доходимо вкінці
до тої точки, до якої кицька
доходить за пять хвиль.

І вздрівши, що за зеркалом
нема нічого,
ми льогікою кицьки розсудили,
що й загалом нема безодні,
нема нічого, лиш атом, момент
і рух молекулярний.

І ми були готові наплювати
на всі ті мрії, туги і бажання,
на всі ті безконечні перспективи,
що ти самаж нам, мамо,
вложила в душу.

Були готові згідно відіпхнути
і потоптати найвище і найкраще
з всього, що ти дала нам, мамо,
те, чим святе, високе і величне
життя людськеє.

Смієшся, мамо?

Ти добре знаєш, се не може бути,
се лиш хвилина боротьби, зневіри,
яких ти бачила вже міліони.

Ти добре знаєш: ми твої є діти,
слабі, нікчемні і капризні діти,
і трошки рознервовані над міру,
та всеж твої і рідні й найлюбійші,
і мусимо тебе любити, мамо!

І хоч цікавим оком піддивились
твої слабі й негарнії місця,
і здерли маску святости з лиця,
розвіяли рожевий, поетичний
туман, що ти вкривалась ним так довго,
пізнали зблизька твій варстат,
пізнали, як господарюєш ти, —

то за старим туманом поетичним
ми тисячі таких красот відкрили,
таких чудес і чарів,
що серце й ум в них тонуть, як у морі.

І — що найвище — ми
самих себе відкрили!
Відкрили власну душу,
заглянули в варстат своїх думок,
свого чуття, бажання і змагання.
І там твою пізнали руку, мамо,
твої закони.
В тих снах пустих,
в ілюзіях відвічних
побачили такуж реальну дійсність,
такіж великі явища, як в зорях,
у Ніягари реві,
у скелях Гімалаяї.
І тут, у власному нутрі
ми віднайшли все те, що, бачилось,
утратили в зовнішньому околі:
гармонію, і вічність, і безмежність,
і всі рожеві блиски ідеалу.

Нехай життя — момент
і зложене з моментів,
ми вічність носимо в душі;
нехай життя — борба,
жорстокі, дикі лови, —
а в сфері духа є лиш ріжнородність!

Ріжні тони, ріжні фарби,
ріжні сили і змагання,

мов тисячострунна арфа, —
та всім струнам стрій один.

Кождий тон і кождий відтінь,
се момент один, промінчик, —
але в кождому моменті
сяє вічності брилянт.

II.

По коверці пурпуровім
із таємних сходу брам
виїжджа на небо сонце,
наче входить царь у храм.

І в моє вікно зирнуло
і сполошило стару,
невідступну, невмолиму
посидільницю журу.

Ся стара, погана відьма
тут сиділа цілу ніч
і зміняла своїм чаром
кожду думку, кожду річ.

Кождий мебель був мій ворог,
кожда книжка, то була
пявка, що систематично
кров і мозок мій пилá.

Кожда добрість, то наївність,
кождий друг, то хижий звір,
кожда думка, то помилка,
кождий спомин, то докір.

А як свідомість болющу
сон мов свічку загасив,
чар її і в сонне царство
тіні дійсности вносив.

Все, що я кохав безмежно
і що зрадило мене,
все, що стратив, тут до мене
підняло лице сумне.

Молоді, гарячі сльози
тут мов рожі зацвіли
по стежках отих тернистих,
де колись вони плили.

Молода палкая туга,
мов жебрачка в лахманах,
все чогось іще шукала,
топчучи зарослий шлях.

Тільки віра молодая,
мов загашений вогень:
купка попелу лишилась,
обгорілий, чорний пень.

І нараз пропали чари,
сонце глипнуло в вікно!...
Я прокинувся. Чи справді?
Все те ще не так давно?

Я ще не старий! Ще сила
є в руках і у душі!
Ще поборемося, доле!
Ну, попробуй, задуши!

Я ще не старий! Не згинув
ще для мене житні зміст,
хоч журба, хоч горе тисне, —
ні, ще я не пессіміст!

III.

Ходить вітер по житі
мав господар спроволю,
колосочки наліті
стиха хилить до долу.

І шепоче колося:
„Вітре-брате, дай вёдра,
щоб нам ціло вдалося
достояти до Петра.

„Прогоняй ти боками
градовії навали,
щоб не стерлись над нами,
щоб ми марно не впали.

„Отрясай з нас що днини
пажирливі комахи,
най годуються ними
ті співучії птахи.

„Дай нам спіти, нависнуть,
стебло луком най гнеться,
аж серпи тут заблиснуть,
жнивна пісня поллеться.

„Дай на копи погоду
і погоду на спряток,

щоб в селянську господу
війшли втіха й достаток“.

Ходить вітер по житі
мов господар спровоу,
колосочки наліті
стиха хилить до долу.

Стиха хилить, шепоче :
„Все вам буде, як треба:
буде бідним дар з неба,
та земля дась чи схоче?“

„Хоч і як бушували,
вас не збили з ніг тучі;
градовії навали
впер я в дебрі і кручі.

„Гусінь, черви пожерли
ті співучії птахи;
та повзуть он по селах
три інакші комахи.

„Де заглянуть у хату,
гине втіха, достаток;
ті три черви зовуться :
коршма, лихва, податок.

„Лізуть з хати до хати,
наче дух той могильний, —
а на черв той проклятий
я, біднятка, безсильний“.

IV.

Суне, суне чорна хмара,
наче військо із полудня.
Короговки сонце вкрили,
за горою бубни бубнять.

За горою бубни бубнять,
у повітрі сурми грають,
а блискучії шаблюки
шахом-махом пільму крають.

Шахом-махом пільму крають,
своїм блиском сліплять очи;
стогне небо, стогнуть гори,
як гармата загуркоче.

Як гармата загуркоче,
куль холодних град засвище, —
гей, заплачеш важко, небо,
на те дике бойовище!

V.

У долині село лежить,
понад селом туман дрижить,
а на ~~пробі~~ край села
стоїть кузня немала.

А в тій кузні коваль клепле,
а в коваля серце тепле,
а він клепле тай співа,
всіх до кузні іззива.

„Ходіть люде з хат, із поля!
Тут кується краща доля.
Ходіть люде по-рану,
вибивайтесь з туману!“

Та тумани хитаються,
понад селом згущаються,
розляглися по полях,
щоб затьмити людям шлях.

Щоб закрити їм стежини
ті, що вгору йдуть з долини
в тую кузню, де кують
ясну зброю замість пут.

VI.

Ой, ідуть, ідуть тумани
наддністровими лугами,
наче військо з корогвами,
а передом отамани.

Сурми боеві не грають
і панцирики не дзвонять,
тільки смуток навівають,
верби віття низом клонять.

Тільки в мряці тонуть села,
і уява мари плодить;
тільки дума невесела
мов жебрак по душах ходить.

*

VII.

Над великою рікою
на скалі крутій сиджу
і, затоплений у мріях,
в воду биструю гляджу.
Валом хвилі, валом хвилі
пруться, плещуть, миготять,
сонце грає, прибережні
верби віттям їх пестять.

Ізза закрута одного
враз дараба вплива
зіллям, зеленю обвита,
плеще, грає, мов жива.
Керма тихо хвилі крає,
не булькоче, не скрипить,
і керманич молоденький
мов мальований стоїть.

На дарабі гра музика,
чути співи голосні,
брязкають чарки блискучі,
ллються вина запашні,
сяють очі молодії
серед жартів і розмов...
Сміх і співи. Се гуляють
радощі, краса, любов.

Я поглянув і зітхання
піднімає грудь мою.
О, мої юнацькі мрії,
пізнаю вас, пізнаю!

Скільки вас з розпучним криком
і з слізми я доганяв, —
на весільную дарабу
я ніколи не попав.

Ні, тепер уже за вами
не погоню я у слід!
Прощавайте! Своім блиском
ви молодших веселить!
Сміх, і співи, і музика
ще брешуть немов по склі,
і за закутом дараба
звільна щезла в синій млі.

Знов затоплений у мріях
я гляджу на бистрину.
Ще се плещуть, миють хвилі?
Наче білу грудь сніжну...
Мов рожеві любі руки
шийку круглу... і лице...
Ох, адже я знав, здається,
цілував лице отсе!

Сеж вона, вона, чий образ
тузі втихнуть не дає!
Се те тихе, нездобуте
щастя вбогее моє!
Вбите! Втоплене! І в воду
мов скажений кинувсь я,
щоб ловити щастя трупа...
Мрія приснула моя.

VIII.

Дрімають села. Ясно ще
осіннє сонце сяє,
та холодом осіннім вже
в повітрі потягає.

Темнозеленії садки
дрімають вже без плоду,
і тихо гріються хатки
і верби гнуться в воду.

Сонливо річечка пливе
згачена коноплями,
а всі плоти, зарінки всі
обставлені горстками.

Мов вежі й башти добрії —
стоги та обороги
стоять і стережуть село
від голоду й тривоги.

Дрімливо в поле йде орач, —
щеж веремя не скорє, —
і звільна під озимину
пухкую землю оре.

Корови ситі на стерні
лежать і ремигають,
а пастухи бульби печуть,
коло вогню гуляють.

Ще ліс не стогне тим важким,
осіннім, довгим тоном,
і ще стрілою ластівка
звиваєсь над загоном.

Тиша, спокій, мов розлилось
дрімоти сонне море, —
здається: задрімало десь
у нетрах люте горе.

О, не будіть його, хмарки,
дощем холодним живо;
і ти, осінній вітре, спи,
не рвися так гнівливо!

Нехай той люд потомлений
хоч трохи підпочине,
нехай та згорблена спина
ярмо важкеє скине!

Хай він, що був волом весь рік,
робив немов машина,
почує в собі дух живий,
пізна, що й він — людина.

І хай мов перла в ум його
западе на свободі
хоч часть тої поезії,
що розлилась в природі!

ІХ.

Ніч. Довкола тихо, мертво.
Там в долині місто спить
у осінній млі холодній;
тільки глухо десь кипить
у далекім середмістю
спізнених фіякрів рух.

У тиші при лямпі звільна
розвиває крила дух,
отрясається з тих вражінь,
що мов курява за дня
облягають серце й думку,
в душу тиснуться до дна.

Всі буденні тривоги,
всіх турбот і бажань рій,
всі успіхи з жалом скрухи,
скошені квітки надій,
вся душная атмосфера
розвиваєсь наче мла,
що в осінню ніч холодну
сонний город облягла.

І стає щораз яснійше
в сконцентрованій душі,
щось мов тихий дзвін лунає
у нутрі серед тиші,
і якась недовідома
там гармонія встає,
мов у гаю свисти дроздів
гилька гильці подає.

В розколисаний уяві
піднімаєсь ряд картин:
гори в світлі золотому,
фйолетова тінь долин,
річка наче срібна стрічка,
і скалистая стіна,
шлях закурений, мов кладка,
що у безвість порина...

Вулиця... Доми низенькі,
за штахетами. в садках
георгінії і айстри
на малесеньких грядках;
стежечки круті між ними,
деревляний ганок ось;
по щєблях аж геть над вікна
винограддя оплелось.

Все те не очима бачу,
а в душі воно живе,
все на крилах із гармоній,
світла й запаху пливе.
Чую, що се власний твір мій,
хоч створив його не я;
що се часть єства мойого,
хоч не в ній душа моя.

Чую, що в отих картинах
бється власний мій живець,
та про те я пан їх, ніби
разом хвиля і пловець...

І ось раптом виринає
з рам зелених у вікні
тихеє лице жіноче
так знайомеє мені.

Ті самі чудові очі,
що в них грав весь чар життя,
і таємний жаль за юність,
що минула без пуття;
ті самі уста рожеві,
що в них кожде слово в мить

процвітало як фіялка,
щоби серце звеселить;
ті самі бліденькі щоки,
де легенький румянець
ледви тлів, мов у глибокій
шахті тліє каганець;
де так рідко грала радість,
сміх зовсім не густо ріс,
де у хвилях самотини
бачив я перлини сліз;
те саме чоло блискуче,
де яснів широкий ум,
сильна воля панувала
над роями бажань, дум.

Мигнув сей чудовий образ
і щезає, і зника,
і мене за серце захопив
мов могутня рука.
Затрепалось бідне серце,
рветься, грає і летить,
щоб оте лице кохане
вічно в собі закріпить.

Та дарма! Воно пропало!
Глянь: побитий градом лан...
Повінь... Що ж то? Над своєю
я уявою не пан?

Воскресни, мій тихий раю,
моя туго молода,
моя муко незабутня,
моя радосте бліда!

Моя роскоше болюща,
моє щастя, аде мій,
де в розпуці я солодкість,
в дрожі знаходив спокій!

Та даремно! Не воскресне
те, що вклалось спочивать!
Згоєні на серці рани
не так легко розірвать.
Навіть і найтяжче горе
як в могилу віддасте,
то засиплеться помалу
і травою поросте.

Лиш в ряди-годи з могили,
наче зза зелених рам,
блиснуть очі і чудове
личко усміхнеться нам;
мигне промінь того щастя,
що — здається нам в ту мить —
все життя нам ясним сонцем
булоб мусіло світить.

Мигне, блисне і загасне!
Сили давньої нема,
чар погас, хіба зітханя
тихо груди підійма.

Х.

ШКОЛА ПОЕТА.

(За Ібзенем).

Чи знаєш, брате, як учать
медведя танцювати?
На бляху на залізную
веде його вожатий.

Під тою бляхою вогонь
розпалює помалу,
а скрипкою збуджа в душі
любов до ідеалу.

Медвідь реве, мабуть любов
у нього в серці тліє,
та лапи смоктані вогонь
з низу все дужче гріє.

Медвідь реве, а скрипка гра;
та ось з низу пригріло,
на задні лапи зводить він
своє могутнє тіло.

А скрипка скочно гра тай гра,
а вуйко здер головку,
то праву задню підніма,
то ліву без уговку.

Дрібнійше, швидше скрипка гра,
регоченься, то плаче,
і бляха дужче гріє, й він
дрібнійше, швидше скаче.

Сей танець памятає вже
до смерти бідолаха,
в одно зіллявся скрипки тон
і розпалена бляха.

Зіллялись нерозривно так,
що скрипку як почує,
то зараз в лапах запече
і зараз він танцює.

Та не один медвідь отак!
З ним, брате мій, посполу
і кожний з нас, поет-співак:
таку проходить школу.

Веде його іронія
з дзвінками та скрипками
стать на залізний тік життя
мягенькими лапками.

Грижа розпалює вогонь,
любов на скрипці грає,
і скаче бідний і співа,
хоч з болю умирає.

І хоч не вмере, то так в душі
зіллються нерозривно
вражіння ті, любов і біль,
що дивно, справді дивно!

І як лише почує він
святі слова любовні,
то зараз будяться в душі
терпіння невимовні.

Горить під ним залізний тік:
горять небесні стропи,
і піднімається бідак
на віршовії стопи.

Іронія на скрипці гра,
жура кістками стука,
поет танцює і рида, —
і се зветься штука.

ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ

Присвячую А. Кримському

I.

Мов зелена піраміда
На хвилястім синім полі,
на рівнині лазуревій
велитенський ізмарагд, —

так облита дивним морем,
під безхмарим, теплим небом
зноситься, шумить, пишаєсь,
спить Афонська гора.

Спить? Та ні! Природа мати
ненастанно тут працює,
ненастанно строїть, бавить
ту пестієчку свою.

У низу, де з хвиль кипучих
гранітові сірі скали
гордо, просто в гору пнуться —
стіни, кольоси, стовпи —

там в низу музика дика
не вгаває на хвилину,
бються хвилі о каміння,
бризька піни срібний вал.

А в верху хребти гірській,
віковим покриті лісом,
вічну, тиху пісню грають
у задумі без кінця.

Та про те гора дрімає;
день і ніч пливе над нею
мов рожева легка хмара, —
крику, гомону не чуть.

Хоч повзуть тут скрізь по горах
стежечки немов гадюки,
то про те не оживляє
їх розмова, спів, ні сміх.

Хоч розсипані по горах,
по лісах, ярах і скелях,
по полянах пречудових
і оселі і хатки, —

то про те тиша глибока
заляга на тих оселях,
і лежить печать мовчання
на сотках старечих уст.

Скрізь тиша і скрізь мовчання,
сірий одяг, хід повільний,
і худі, понурі лиця,
непритомний, сонний вид.

Тричі лиш на день по горах
пролунає голос дзвонів,
мов проквилить над горою
стадо дивних лебедят.

Плачуть жалібно ті дзвони,
мов нарікання, докори,
на людей, що замертвили
пречудовий сей куток,

що гніздо думок високих,
школу поривів геройських,
пристань для орлів змінили
на сумну тюрму для душ.

II.

На Афоні дзвони дзвонять
у неділю по вечерні;
починає Прот великий,
окликаєсь Ватопед.

Далі зойкнув Есфігмену,
загудів Ксеропотаму,
там Зографу, далі Павлю,
розливаєсь Іверон.

Покотилися по горах
ті ридання металеві,
Окликаєсь кожда скеля,
кождий яр і кождий скит.

І втурують їм зітхання,
і худі хрестяться руки,
і несеться тихий шепіт:
„Со святими упокой!“

Ті ридання металеві —
знак, що хтось розстався з світом —

тут нікого не трівають:
се щоденна новина.

Чи то скитник вмер у скиті
так як жив — самотний, тихий,
і про смерть його дізнались
аж у кілька день пізнійш —

тим дізнались, що покійник
не явився в монастир свій,
не приніс свою роботу,
бобу пригорщі не взяв?

Чи то вмер чернець у кел'ї
пишучи святую книгу,
мінею та киноваром
в'язні титли красячи?

Чи то вмер послушник смирний —
пан-колись, чи князь, чи вояк,
але тут віддавна в кухні
монастирський послугач?

Чи то вмер якийсь достойник,
єромонах чи ігумен, —
тут усім однака шана:
„Со святими упокой!“

Чи то врешті хтось живий ще
сходить на „останній ступінь“,
покидає світ і волю,
щоб в печері смерті ждуть?

Глянь, у скелях височенних,
у стрімких гранітних стінах,

що над морським валом висять —
чи там гнізда ластівок?

Ні, се нори жолоблені,
недоступні, темні ями,
січені в скалі печери,
схованки для мев хіба.

Ні, се нори для аскетів,
се „останній ступінь“, подвиг
крайній і безповоротний,
брама вічності вузька.

Хто пройшов новицьку службу,
монастирське строге право,
і важкую, мовчазливу
працю в тихому скиту, —

хто бажає довершити
аскетичний острій подвиг,
в пості, самоті, мовчанню
слухать голосу душі, —

хто порвав зо світом звязки,
поборов бажання тіла,
чує силу і охоту
в очі вічності глядіть, —

той за дозволом найстарших
вибира собі печеру,
вибира собі могилу,
відки вороття нема.

І тоді ридають дзвони,
і тоді по всім Афоні
тихий шепт іде старечий:
„Со святими упокой!“

III.

На Афоні дзвони дзвонять
у неділю по вечерні:
починає Прот великий,
окликаєсь Ватопед.

Далі зойкнув Есфігмену,
загудів Ксеропотаму,
там Зографу, далі Павлю,
розливаєсь Іверон.

Покотилися по горах
ті ридання металеві,
окликаєсь кожда скеля,
кождий яр і кождий скит.

Стихли дзвони, у повітрі
довго ще тремтів їх голос,
і в монастирі Зографу
заскрипіли ретязі.

Відчинилась темна брама;
з монастирського подвіря
виступає хід церковний,
монотонний чути спів.

Віють хоругви червоні,
наче проблиски пожежі;
деревляний хрест з Розп'ятим
передом помалу йде.

Йдуть монахи бородаті
у фелонах-багряницях, —
знов монахи бородаті
босі в простих сіряках.

Серед них дідусь похилий,
зморщений, сивобородий,
в сіряці на голім тілі,
хрест березовий несе.

Простий хрест, в корі береза,
а від моря вітер віє,
білу бороду старечу
по березі розвіва.

І пливе старечий голос
із тим співом монотонним,
що виводить сумовито:
„Со святими упокой!“

Стежкою, що круто вється,
тягнеться той хід церковний
зразу лугом, далі лісом
там, де чути моря рев.

Серед розкошів природи
похоронний спів лунає,
серед пахощів вечірних
куриться кадила дим.

Ось спинився хід церковний
на обірвищу крутому,
над безоднею страшною, —
глянеш в низ — аж жах бере.

Мов гігантський мур гранітний,
прямовісно голі скали
пнуться із безодні моря
в лазуреву височінь.

Глянь з гори — на морі човен,
що покрай скали гойдаєсь,
видасться мов білий лебідь,
що гойдаєсь на воді.

Глянь з долини — всі ті люде,
що стоять над тим обривом,
видадутся мов ягнята,
що пасуться на скалі.

В тій скалі з долини видно
штирогранну чорну пляму,
мов печатку величезну
в половині висоти.

Се є вхід в живу могилу,
у печеру пустельницьку,
висічену там Бог зна ким
і Бог зна кому й на що.

Не дійти туди ногами,
ні драбиною не злізти,
лиш на шнурі у повітря
долетіти наче птах.

У крайчику скальному
рівчачок протертий шнуром —
знак нехибний того місця,
де в низу печери вхід.

Тут спинився хід церковний,
стали править панихиду...
Деж той мрець, кого ховають?
Де блаженний той аскет?

IV.

От скінчилися відправи
і останню молитву
на колінах прошептали
всі пустинники й черці.

І встає ігумен перший,
і всі встали за чергою,
і довкола тихо стало,
море лиш реве в низу.

І підніс ігумен голос
і звертається до діда,
що стояв серед монахів
із березовим хрестом.

Ігумен.

Старче Йване, перед Богом,
перед злotosяйним сонцем
і перед хрестом спасенним
заклинаю тут тебе!

Щиро нам скажи, по правді:
чи по добрій своїй волі,
чи по зрілій постанові
йдеш у сю печеру?

Старець.

Так.

Ігумен.

Чи не має в твоїм серці
ще прихильности до світа,

і привязання до рідних,
дум і бажань світових?

Чи на віки ти відрікся
всього, що відводить духа
від єдиного бажання
вічного спокою?

Старець.

Так.

Ігумен.

Чи обдумав ти всю важкість
самоти, безповоротність
отого життя в печері,
всі страховини спокус?

Чи обдумав ти всю гіркість
жалю, що явитись може,
каяття, що затроїти
може тут твій подвиг?

Старець.

Так.

Ігумен.

Будь же Бог благословенний,
що вітхнув тобі сю думку!
Най же він тобі допоможе
до кінця пройти сей шлях!

До тепер ти між живими
був наш брат Іван Вишенський;
від тепер в життю земному
змазане імя твоє.

Так іди в свою дорогу!
Хрест, що маєш у долонях,
се тобі наш дар єдиний,
інших і не тра тобі.

Що потрібно для поживи
твому тілу, раз на тиждень
брат ключар на посторонку
спустить відсіля тобі.

Прощавай! Прийми від мене
сей останній поцілунок,
і дай Бог нам пострічатись
швидко в ясности Його!“

Цілував ігумен старця,
інші монахи по тихо
цілували його руки,
поли сіряка його.

Потім два що наймолодші
шнуром старця обв'язали
попід пахи, кінці шнура
в руки міцно прийняли.

І перехрестився старець,
над безодню вийшов сміло,
сів і звільна став спускатись
у страшенную глибінь.

Вітер буйно дув від моря,
бороду його й волося
розвівав, і він притисши
хрест до себе швидко щез.

V.

„О, витай, моя домівко,
тиха пристане по бурях,
до якої ненастанно
здавна, здавна я тужив!

Камінь тут довкола мене, —
се тверда, незломна віра,
се мій дім і мій притулок,
подушка і накриття.

Хрест отсей, то мій товариш,
мій повірник у дні смутку,
оборона від спокуси
і підпора в скону час.

Небо синє, що крізь отвір
загляда в мою печеру,
се надія, що полине
у той шлях душа моя.

Сонце ясне, що при сході
на часок в мою домівку
сипле золото й порфіру,
се великий Божий Дух,

що в блаженній хвилини
грішну, скорбну людську вдачу
ущасливорює безмірних
райських розкошів чуттям.

А те море лазурове,
що там гріється на сонці,
а в низу тут бєсь о скали
і хлюпочеться й реве, —

се життя земного образ
ясний, тихий та принадний,
коли здалека дивитись,
а гіркий, страшний в близу.

Се мій світ. Усе змінчиве
щезло геть. Затихли крики,
гомін бою життєвого
тут мене не долетить.

Щезло все дрібне, болюче,
що чуття в душі ворушить
і увагу відвертає
від найвищого єства.

Полишилось лиш постійне,
супокійне і величне —
про постійне і величне
думать тут, душе моя“.

Так балакав сам до себе
у яскині своїй старець,
що ще вчора звався Вишенський,
а сьогодні вмер для всіх.

Так балакав не устами —
він устами вже давненько
відовчився промовляти,
тільки голос духа чув.

І в яскині у куточку
сів на камені, плечима
сперся о стіну холодну,
голову схилив у низ.

Голова його могутня
на худій, жилистій шиї
гнулася сама в долину,
мов на тичці той гарбуз.

Сперши бороду на груди,
впер він зір у одну точку
і сидів отак недвижно
довго-довго, наче спав.

Зразу все немов померкло
перед ним і дроз пробігла
по худім, старечім тілі,
і зомліли змисли всі.

Потім мов теплом дихнуло,
і по тілі розлилося
щось солодке, м'яко-м'яко
попід шиєю пройшло.

І в душі мелькнула мати,
як його малим хлопятком
попід шийку лоскотала,
ах, а він сміявсь, сміявсь!

Потім слух його прокинувся;
мов діяментова нитка,
тон якийсь потягся довгий —
любий, радісний такий!

І душа мов той метелик
десь летить за любим тоном,
та чим далі, тонів більше
і все дужчають вони.

Вже гармонія могутня
лється синьою рікою
і розкішні тони, бачся,
небо й землю обняли.

І пливе душа аскета
на гармонії величній,
мов на морських хвилях лебідь
в верх гойдається, то в низ.

Поміж небом і землею
в верх то в низ душа аскета
розколисана несеться
швидше, швидше, розкішнійш!

І гармонія величня
робиться фіолетова,
далі синьо-лазурова,
далі пурпуром ярким.

Ось із хвиль тих пурпурових
стрілив промінь золотистий,
вибухнув вулкан огнистий,
ріки світла потекли.

Розлилось безмежне море
світла ясно-золотого
і зелено-золотого
й білого неначе сніг.

Грають світляні каскади,
величезні колеса
у всіх колірах веселки
котяться по небесах.

І рука якась незрима
розпуска барвисті пасма,
розпуска могутні тони
з краю світа аж на край.

Розпускає, порядкує
і збирає, і мішає, —
мов калейдоскоп гігантський
грає світ весь перед ним.

Мов дитя, душа аскета
потонула в тому морі
тонів, фарб, у тім розкішнім
захваті — і він заснув.

VI.

День за днем минає рівно,
як на морі безбережнім
хвиля хвилю рівно гонить,
хмара хмару в небесах.

У своїй печері старець
знов на камені недвижно
спочиває, вперши очі
в лазуровий неба звід.

Втім — о диво! щось живеє
ворухнулось! На незримій
нитці понад вхід печери
зі скали спускавсь павук.

Старець пильно, дух заперши,
придивлявся павукови,

мов його не бачив з роду,
мов се з того світа гість.

А павук собі швиденько
від верха до споду входу
нитку натягав, по нитці
зараз до гори поліз.

І почав як стій снувати,
протягати, заплітати
ниточки, і швидко сітка
вхід яскині заплела.

Старець думав: „Висилає
ще мабуть своїх шпівнів
земнеє життя за мною,
хоче вислідить мабуть,

чи ще де хоч павутинка
духа мойого не вяже
з тим життям, аби за неї
потягти думки мої.

Сей павук, се може ворог,
що свою зрадливу сітку
заставля на мої мрії,
на думки мої й на зір“.

І вже ось підняв він руку,
щоб зірвати павутину,
та нова шибнула думка
у старечій голові.

„Сім братів колись, тікавши
від поганської погоні,

схоронились у яскиню
і заснули твердо в ній.

А павук отак самісько
заснував весь вхід яскині,
вратував їх від погоні,
спас для Божої хвали.

Тою сіткою закриті,
спали ті брати в яскині
триста літ, аж поки Бог їх
на свідоцтво не позвав.

Збуджені Господнім словом,
стали свідками безсмертя,
свідками того, що в Бога
три століття — се момент.

Може з Божого наказу
сей павук тут сить мотає, —
може Бог мене на свідка
теж для себе зберіга?“

Втім тихенько забреніла
павутина; чорна муха
замоталася в ту сітку,
стала сіпатись, пищать.

І павук прибіг що духу,
і давай мотати живо
павутину і вязати
мусі крила і лапки.

То прискочить, муху вкусить,
то відскочить, знов мотає;

муха сіпаєсь що сили
і тріпочесь, і пищить.

„Га, поганий кровопійце, —
мовив старець, — чи на те ти
аж мою найшов яскиню,
щоб і тут життя вбивать?“

І вже руку піднімає,
щоб розшарпать павутину,
увільнити бідну муху, —
та знов думка зупиня.

„Без Господнього хотіння
навіть мушка ся не згине;
Бог і сьому павукови
дав отсей його талан.

І якеж я маю право
відбирать йому сю страву,
на котру він своїм робом
таки тяжко працював?“

І він став поклони класти,
гаряче почав молитись,
та весь час він молячися
чув як муха, мов дитя

сіпалась у павутині,
і пищала, і квилила.
Серце в старця тріпоталось, —
та рука не піднеслась.

VII.

„Цілу ніч гуляв тут вітер,
скиглив по щербатих скелях,
вило море й камянні
стіни гризло і товкло.

Цілу ніч страшений холод
проникав мене до кости,
і немов на Божім суді
я тремтів, зубами сік.

Я тремтів, у кут яскині
заховавшись, і тривога
проняла мене, й молитва
не ворушилась в душі.

І я чув себе безсильним,
бідним, хорим, самотнім,
мов дитя, сирітка кругла
без матусі, без вітця.

Бачилось, земля завмерла,
вимерли всі люде в світі,
я один лишивсь останній
у страховищах отих.

Бачилось, і Бог у небі
вмер, один лиш чорний демон
тепер паном у вселенній —
і гуляє, і реве.

І я був мов та пилина,
згублена з порядку світа,
що про неї всім байдуже,
Богу, й людам, і чортам.

А тепер заблисло сонце,
щезли демони півночі,
уляглись вітри скажені,
теплотою подиха.

Теплота ogrіла тіло,
і душа воскресла в тілі,
віднайшла свого Бога
і молитву віднайшла.

Щож се за крутії дебрі,
у які мій ум заходить?
Сеї теплоти крихітка
в тілі душу виклика!

Так удар кресила іскру
викликає із кремення,
а ся іскра, се пожежа,
жар і блиск, тепло й життя.

Жар, життя, тепло і світло,
разом з тим і смерть, руїна,
і нове життя, й безсмертя, —
се душа всесвітня — Бог.

Крихта теплоти і світла —
іскра в тілі, у мертвому
душу будить, — без тієї
теплоти — душі нема.

А в душі розводить ясність,
порив, віру — без тієї
теплоти не має віри,
ані ясности в душі.

А та віра творить чуда,
творить і найвище чудо
над всі чуда — творить Бога,
відкрива його для нас.

Бог відкрився нам — от дивно!
Все він відкривався в днину,
у гарячій, теплій краю,
в світлі, в блискавці, в огні.

В реві вихру, в п'яті ночі,
у ледах, снігах ціпущих
він не відкривавсь нікому.
Бог, — се світло і тепло!

Алеж Бог — творець усього,
він творець тепла і світла...
Чи творець морозу й леду?
Ні, про се мовчить письмо.

Се тепло — воно за хвилю
в мертвій тілі творить душу,
у душі тій родить віру, —
вицвіт віри тої — Бог...

Чом не можна би подумати,
що душа, і її віра,
і сам Бог, то тільки витвір
тої дрібки теплоти?

Боже, може гріх так думати?
Але тиж велів шукати
правди!... Без твоєї волі
думка не прийде на ум“.

Так з думками бився старець
і молився, і томився,
але давнє просвітління
не хотіло вже вернуть.

І він плакав. „Чи на теж я
тиху келію покинув,
скит відлюдний, щоб аж тут
в путах сумніву скінчить?“

VIII.

„Що за незвичайні гості
в мою яму заблудили?
Що се за посли і відки-
вітер ось мені приніс?“

Ті платочки сніжно білі —
чи се сніг? Алеж не тають!
Дивний запах з них несеться...
Боже мій, вишневий цвіт!

Цвіт вишневий — тут — в тих скелях!
Де тут вишні на Афоні?
О, скажіть, таємні гості,
повідайте, відки ви?

Запах ваш такий чудовий,
аж до серця він доходить,
в душу сипле насолоду,
чимось рідним навіва.

О, скажіть, ви з України,
із далеких, рідних селищ,

що тепер вишневим цвітом
скрізь обсіпані стоять?

Чую, чую рідний запах,
і моє старее серце
грає в груди! Боже милий,
та не вжеж я не забув?

Та не вжеж та Україна,
сей квітчастий рай веселий,
се важке, кроваве пекло
ще для мене не чужа?

Що мені до неї? Важко
їй небозі там боротись
з Єзуїтами й Ляхами, —
та не легкож і мені.

Є своя борба у мене,
та борба, що кождий мусить
сам перевести з собою,
поки іншим помагать.

А чиж я свої найкращі
думи, і чуття, й змагання
не віддав їй на услуги
в тій великій боротьбі?

Чиж не був я їй порадник
на непевнім роздорозі?
Чи не додавав відваги
її втомленим борцям?

Ах, і чи то не ранила
мою душу їх невдяка,

непокiрність i зневага,
нетямучiсть їх тупа?

Чи ж мене не вiдiпхнуло
їх гордеє недовiрство?
Чи я не отряс на завше
пил їх iз своїх чобiт?

Так чо ж ви, бiлi гостi,
сиротята веснянiї,
ви тут з вихром заблукали
i свiй запах принесли?

Не для мене вже ваш запах!
Не для мене тi далекi
спомини про Україну, —
я давно для неї вмер!

Вмер! А чом же серце скаче,
чом же кров живiйше беться,
думка чайкою лiтає
над садками рiдних сел?

Пiгi! Пiгi! Цвiти, трави...
Вишнi молоком облитi...
Верби мов зеленi копи...
Дим зо стрiх у гору весь...

Соловейко на калинi
так лящить, аж серцю любо...
Дiти бiгають... дiвчата
десь спiвають у садку...

Геть, о геть, далекi гостi!
Ви внесли менi тривогу

в пристань тихого спокою,
вир життя в мою труну“.

ІХ.

Вечеріє. Тінь довжезна
від скали лягла на море,
а там ген легенькі хвилі
злотом, пурпуром горять.

Із гнізда скального старець
тихо дивиться на море,
з хвиль тих злото-пурпурових
десь мостить далеко шлях.

Шлях мостить у край далекий
через гори і долини
аж на рідную Вкраїну,
а тим шляхом думи шле.

Шле сердечне привітання
і любов свою, і тугу,
що, здавалося, давно вже
похоронені були.

Аж ось глянь, тим ясним шляхом
звільна барка надпливає,
бризька золото й пурпура
з під весел і з під руля.

Теплий вітерець вечірний
роздуває білий парус,
і пливе мов лебідь барка
до Афонської гори.

Чи то братчики вертають,
що ходили в край далекий
на монастирі просити?
Чи то прості гандлярі?

Чи побожні пілігрими,
паломники правовірні
прибувають на поклони?
Чи до прота¹⁾ се посли?

Старець прослідив очима
барку, поки за скалою
не сховалась аж у пристань, —
як сховалась — він зітхнув.

Знать привиділись старому
в барці кунтуші козацькі
і шапки червоно-верхі —
ні, се певно привид був!..

Х.

Знову ніч, і знову ранок,
і поклони, і молитва,
і в старій душі тривога,
сумніви і неспокій.

Аж нараз почувся стукіт —
на горі хтось по закону
каменем о скали стукав,
старець стуком відповів.

---

¹⁾ Прот — найстарший над цілою чернечою республікою на Афоні.

І спускається на шнурі
кіш з поживою для нього,
а на дні коша біліє
запечатане письмо:

Затряслись у старця руки:
на письмі слова знайомі,
українська скоропись
і знайома печать.

„Старцю чесному Івану,
що в афонській самотині
шлях важкий, тісний верстає,
шлях показаний Христом —

„православні з України,
зібрані у місті Луцьку
на братерськую пораду,
шлють благання і привіт.

„Богу дякуєм святому,
що про нас не забуває
і важкі нам спокуси
шле для нашого добра.

„Що важкі його удари
нас кують, мов те залізо,
з жужелиці очищають
і гартують наче сталь.

„Богу дякуєм святому
й молитвам тих богомольців,
що тягар хреста на плечі
за братів своїх беруть.

„Ласкою його святою
й молитвами богомольців
стоїмо ще твердо в вірі
і не тратимо надій.

„Бють на нас і явно й тайно
вороги непримиримі,
напасти, і брехні, й зради
нас підкопують і рвуть.

„Відреклись нас сильні світа,
і князі, і воєводи
кинули Христове стадо,
за мамоною біжать.

„Наші пастирі духовні
поробилися вовками,
шарпають Христове стадо,
і отруту в душі лють.

„Мов голодний лев пустині,
так ричить у нашім горю
голос лютої наруги:
„Де ваш Бог? Де ваша міць?

„Тим то ми, маленький човник
серед хвиль отих бурхливих,
з молитвами і сльозами
раду радити зійшлись.

„Тямлячи слова Христові:
царство Боже — труд великий
і трудовники одні лиш
завойовують його —

„тямлячи твою науку,
що як пастирі нас зрадять,
треба нам, самому стаду,
про своє спасення дбать, —

„обмірковували ради,
як би нам від сеї бурі
хоч малесеньким оплотом
церков Божу захистить.

„І прирадили зібрати
в одно огнище всі сили,
щоб велике, спільне діло
поспівало і росло.

„І отсе шлемо до тебе,
чесний батьку наш Іване,
своїх братчиків з благанням:
будь ти нашим стерником.

„Поверни ти на Україну,
загрівай нас своїм словом,
будь між нами мов та ватра
у кошарі пастухів.

„Ватра, що холодних гріє,
дає світло серед ночі,
і лякає злу звірюку,
душі радує живі.

„Будь ти нам духовим батьком,
будь нам прикладом високим,
будь молитвою душ наших,
нашим гаслом боєвим.

„Поміркуй: тяжкі негоди
насаджують в душах злобу,
ненастаннії наруги
замуровують уста.

„Поміркуй: неправда й кривда,
як та хижая вовчиця,
у своїм гнізді смердючим
родить хижих вовченят.

„Поміркуй: лукавство й зради
убивають правдомовність,
а в кого затруте серце,
той отрутою й плює.

„Батьку, батьку! Люте горе
вже калічить наші душі;
вовченята, хоч беззубі,
вже повзають серед нас!

„Батьку, батьку! Від ударів
гнуться наші чола й спини,
і отрутою страшною
накипає нам душа!

„Покажися тут між нами,
як старий борець незломний!
Один вид твій нас похилих
напростує, покріпить.

„Слухай, рідна Україна,
стара мати - жалібниця
голосом плачливим кличе
своє любеє дитя.

„Время йде на неї люте,
перехресная дорога
перед нею — хто покаже,
яким шляхом їй іти?

„Не згордуй же сим благанням!
Поспішай спасати матір!
Може голос твій і ум твій
все поверне на добро“.

А на верхнім боці карти
припис був: „Післанці руські
ждуть на відповідь до завтра, —
завтра будуть на скалі“.

XI.

По печері ходить старець,
хрест до груди притискає,
молитви тихенько шепче
і не думає про лист.

„Хрест — моє добро єдине,
хрест — одна моя надія,
хрест — одно моє страждання,
одинокка вітчина.

Все, що поза ним — омана
і чортачая спокуса;
лиш один тут шлях правдивий
і спасенний — шлях хреста.

Що сей лист і що сей голос?
До кого? До старця Йвана.

Старця Йвана вже не має,
він умер, умер для всіх.

Що мені до України?
Хай ратується як знає, —
а мені колиб самому
дотиснутись до Христа.

Адже я слабий і грішний!
Я не світоч, не мессія,
їх від згуби не відкуплю,
сам із ними пропаду.

Ні, не зраджу свого Бога,
не зломаю заповіту,
і ярмо хреста отсього
до могили донесу.

Близько вже. Мабуть для того
бе на мене вал останній
і остання часть дороги
так болюща і важка.

Вже не довго. Боже! Боже!
Облекши мені тягар мій!
Просвіти останню стежку,
що мов губиться у млі“!

Усю ніч молився старець,
обливав лице сльозами,
до хреста старечі груди
мов до матері тулив.

Він ридав, шептав і кликав,
та було довкола темно,

і в душі страшенно темно,
і просвітлення не йшло.

А коли воскресло сонце,
він сидів і ждав трівожно,
поки камінь загуркоче,
голос із гори озвесь.

Ось гуркоче глухо камінь,
старець разом стрепенувся,
та рука не простяглася,
він на знак не відізвавсь.

„Старче Йване! Старче Йване!“
кличе голос, і здається,
що се крик тривоги, болю,
що ратунку просить він.

„Старче Йване! Старче Йване!
Се післанці з України,
Се твої убогі діти.
Старче Йване, відізвись!“

Старець слухав; дух заперши,
його ухо жадно ссало
український любий голос, —
але він не відізвавсь.

„Старче Йване! Старче Йване!“
довго кликали післанці, —
а внизу лиш море вило,
та не відізвавсь Іван.

XII.

Вечеріє. Наче сизий
килим тінь лягла на море,

а зпоза гори проміння
скісно в морі порина.

Золотистий шлях простягся
від тих морських хвиль рухливих
до верха гори Афона, —
під скалою море гра.

У печері в самім вході
згорблений сидить пустинник,
і письмо раз-враз читає,
і сльозами полива.

„Слухай, рідна Україна,
стара мати - жалібниця
голосом плачливим кличе
своє любеє дитя“.

„Любеє, нема що мовить!
Що в найтяжчую годину,
в непрозору, люту скруту
свою матір покида!

Що в засліпленню безумнім
сам лише спастися хоче,
а братів трівожних, бідних
без поради покида!

І якеж ти маєш право,
черепино недобита,
про своє спасення дбати
там, де гине міліон?

Чи забув слова Христові:
добрий пастир власну душу

*

віддає за своє стадо?
Ти хіба не пастир їх?

Чи забув слова Христові:
Хто рече: „кохаю Бога“,
а не поратує брата,
той брехню на душу взяв?

Аджеж за всі душі тії,
що там впадуть у зневірі,
а тиб піддержав їх — в тебе
Бог рахунку зажада.

Аджеж ті твої чернечі
горді мрії про спасення
тут далеко від спокуси, —
сеж спокуса, гріх тяжкий.

Се не божий шлях верстаєш,
а дияволови служиш,
майстру гордощів, що Богу
рівним бути забагав.

Се не божий шлях! таж навіть
як би в рай ти так дістався,
а твій рідний край і люд твій
на загибіль би пішов, —

аджеж рай тоді для тебе
пеклом стане! Сама думка:
„Я міг їх поратувати“
тобі з неба зробить ад!“

І смертельна тривога
сціпила старече серце,

і заперла дух у груди, —
зимний піт лице покрив.

Він зирнув на синє море,
де рубцем золототканним
зарисовувався обрис
від Афонської гори.

Глянь, з Афонської затоки
звільна барка випливає,
із отіненого плаю
ген на соняшний біжить.

Турчин баркою кермує,
в барці кунтуші козацькі
і шапки червоноверхі, —
бризька золото з весел.

Ах, післанці з України!
В старця серце стрепенулось,
і в тривозі, і в нетямі
худі руки він простяг.

„Стійте! Стійте! Завернітесь!
Я живу ще! По старому
ще кохаю Україну,
решту їй життя віддам!

„Стійте! Стійте! Завернітесь!“
Та дарма! Не чують крику.
І по хвилях золотистих
барка геть пливе й пливе.

І ломає руки старець,
і болюче серце тисне,

і перед хрестом на камінь
він кидається лицем.

„О, Розпятий! Тиж лишив нам
заповіт отой найвищий:
свого ближнього любити,
за рідню життя віддати!

О Розпятий! Глянь на мене!
О, не дай мені пропасти
У безодні мук, розпуки,
У зневіря глибині!

Дай мені братів любити
і для них життя віддати!
Дай мені ще раз поглянуть
на свій любий, рідний край!

Глянь, отсе остання нитка,
що мене тягла до праці!
О, не дайже їй порватись!
Заверни її сюди!

О зішли противний вітер!
Підійми грізную хвилю!
Або дай мені злетіти
мов пташині зі скали!

Тиж благий і всемогущий!
О, коли моя молитва
і моє мовчання, й труди,
і всі подвиги, й весь піст

мали хоч зерно заслуги,
хоч пилиночку значіння, —

то я радо, о, Розпятий,
все без жалошів віддам.

Все віддам, готов як грішник
вічно у смолі кипіти, —
лиш тепер зроби для мене
чудо: барку заверни!

Або дай мені до неї
відси птахом долетіти,
або збігти мов по кладці,
по промінню золотім.

Ох, таж ти, малим ще бувши,
бігав з храма по промінню,
і по морі серед бурі
мов по суші ти ходив.

Дай, о, дай мені се чудо!
Лиш одно, на сю хвилину!
Не лишай мене в розпуці,
мов стрівожене дитя!“

Так моливсь Іван Вишенський,
хрест що сили тис до груди, —
і нараз почув, як дивна
пільга біль його втиша.

Легко, легко так зробилось,
щезла дикая тривога,
ясна певність розлилася
у обновленій душі.

Ясна певність, що послухав
Бог отсе його благання,

що настала хвиля чуда, —
просвітління надійшло.

Те, чого він ждав так довго,
обдало його, мов легіт,
мов гармонія безмежна,
райські пахощі святі.

І він радісно піднявся,
і перехрестився тричі,
і благословив промінний
шлях, що скісно в море йшов.

Він нічого вже не бачив,
тільки шлях той золотистий
і ту барку ген на морі, —
і ступив — і тихо щез.

А в печері пустельницькій
тільки білий хрест лишився,
мов скелет всіх мрій, ілюзій, —
і невпинний моря шум.

НА СВЯТОЮРСЬКІЙ ГОРІ

Д. 30. жовтня 1655.

Присвячено Миколі В Лисенкови.

I.

Сонце хилиться, на львівські
мури скоса позира,
та в його промінню сяє
святоюрська гора.

А по ній, мов чорні плями,
чорні згарища стирчать,
і край шляху верб безлистих
бовваніє довгий ряд.

Серед згарищ білі шатри
тиснуться з усіх боків,
наче білі печериці
з під обпалених пеньків.

Поміж шатрами купками
похожують козаки,
блискотять до сонця списи
і червонії шапки.

Де-де в шатрах чути стогін,
де-де пісня залуна,
брязк бандури крик сторожі
та гукання чабана.

З святоюрської дзвінниці
на вечерню вдарив дзвін, —

гнуться голови козачі,
Богу віддають поклін.

А внизу на львівських вежах
інші дзвони на той гук
відгукнулись, наче голос
полетів із рук до рук.

А при церкві святоюрській
на саміському шпилі
край шатра під грубим дубом
товариство при столі.

Тут Богдан, козацький батько,
і полковників аж пять,
і Іван Виговський писар.
розмовляючи сидять.

Праворуч гетьмана гості,
королівській посли,
Що від Яна Казимира
подарунки принесли.

То колишній кум гетьманів,
Любовицький, що колись
гостював у Чигирині,
поки війни ті знялись.

Обік нього ще пан Грондзкий
бистрим оком, наче шуф,
огляда козацькі сили
і немудрий львівський мур.

Стихли дзвони святоюрські,
писар кубки налива,
і заслухались присутні
на гетьманській слова.

II.

„Пане куме Любовицький, —
мовив хмурячись Богдан, —
чарку! За стару знайомість!
Поки піниться сей збан!

Мовиш, що король аж плакав,
пишучи отсі листи?
Так його болять нещастя
України — мовиш ти?

Випий! — Плакав? Єзуїти
люблять плакати, та сей плач
іншим палить душу й тіло...
Випий куме, і пробач

сі слова! Говориш, буцім
признавав король і сам,
що обіцявав багато,
не сповнив нічого нам.

Так чогож тепер ще хоче?
Чом на нас він наріка,
буцім з нашої провини
крови поплила ріка?

Буцім то Річпосполиту
підкопали ми одні
і в величню ту будову
люті вкинули вогні?

Пане куме Любовицький,
я шаную маєстат,
та король, що так говорить,
сам є маєстату кат.

Бо його слова найперші
задають брехню кінцю, —
бож він зна, що не з добра ми
зачали війну отсю, —

що терпіли ми знущання
від панів предовгий час,
що нас хлопами взивали,
канчуками сікли нас, —

забирали нашу працю,
зневажали нам жінок,
не пускали нас до церкви,
а гонили у шинок, —

що хати палили вбогі
і рубали нам садки, —
пан із паном посвариться,
терплять горе козаки.

Навіть в душі нам залізи
забажали на кінці,
віру змінюють, що наші
в ній жили діди й вітці.

„Туркогреками“ нас лають,
замикають нам церкви...
Православний — нехрещений
і невінчаний живи.

Ще й біскупів - святокупів
шлють, щоб брали нас за чуб,
унією називають
силуваний з Римом шлюб...

Сто сот громів, пане куме!
Тут не стало нам терпцю...
На погибель живодерам!
Випий, куме, ще й отсю!“

III.

„Пише нам король: „Свідчуся
ранами Христа й хрестом,
що бажав я все сповнити,
як прирік вам, та не міг“.

Ха, ха, ха! Король хрестом нам
клявсь, а чорт махнув хвостом,
і змазав ту клятву! Знаю,
знаю тих чортів усіх!

Мовиш, куме, що на сеймі
промовляв король за нас,
натякав на наші кривди,
вказував направи час, —

та шляхецтво закричало,
та магнати заревли,
та підплаченії ними
і підпоєні послы
королеви лютим гвалтом
добалакать не дали...

Вірю сьому. Та що з того?
Що тепер робити вам?
Як король ваш віхоть, щож є
за ціна його словам?

По що з ним нам умовляться,
Бога клятвами дрочить,
коли в сеймі йому навіть
мови не дадуть скінчить?

Сам скажи, мій куме: що нам
тракувати з помелом?
Годі вже вам нас водити,
як ту кітку за стеблом!

Як захочемо правдивий
із Ляхами мати мир,
знайдемо панів, що в Польщі
старші, ніж Ян Казимир.

Але се не швидко буде!
Поки стане нам шаблюк
і пищалі семипядні
не впадуть із наших рук,

поті йтиме на Україні
чортів танець на-в-завід,
аж козацький або ляцький
до останка згине рід.

Плакав ваш король? Най плаче,
як не вміє ради дати!
Не над нами, над собою
він повинен би ридати.

І отсю Річпосполиту
най оплакує! Най зна:
бачила страшні події,
гірших ще діжде вона!

То не спис козацький рану
їй глибокую завдав,
то лиш тріснув струп поганий,
що віддавна набирав.

Як тепер його не витнуть
і не згоять — мясо й кість
він розточить, і все тіло
і життя все ваше зість.

Трохи витяли ми струпа —
тих бутних короленят
Вишневецьких, Конецьпольських,
Калиновських, як їх звать...

Варті ми за се від Польщі
надгороди, а не кар...
О, бо доки тут їх панства,
то й кінця не буде чвар.

Щоб я був лихим пророком,
та спімніть мої слова:
коли з сеї хуртовини
вийде Польща ще жива,

і як силою магнати
в гріб її не покладуть,
то самі її сусідам
на поталу продадуть“.

IV.

„Пане куме Любовицький,
випиймо по чарці ще!
Щире серце гріє чарка,
а нещире най пече!

Мовиш: „Киньмо звади й свари,
все, що розєднало нас,
вимажімо з серця память
давніх кривд, гірких ураз!“

„Вольні з вольними, в любови,
як брат з братом, з другом друг,
рука в руку, межа в межу,
у двох тілах один дух“...

Гарні се слова, їй Богу!
Проникають в кров і кість.
Сам старий Сильвестер Косів
чутливіших не повість.

Пане куме мій, ти мудра,
дуже вчена голова, —
та мене за дурня маєш
турчачи такі слова.

Добре знаєш, се принада,
свіжий, так сказать, хробак,
щоб по нім козацька щука
зачепилась вам на гак.

Куме, куме! Не треплися!
Не кленись та не молись!
Слухай радше приповідки,
що малим я чув колись“.

V.

„Був собі колись господарь,
мав і поле, і садок,
гарну хату і худобу,
пчіл чимало колодок,

жінку добру, челядь вірну,
дещо грошей під ключем,
так що завиділи люде,
називали багачем.

Був у нього вуж домашній,
що нікого не кусав,
і свобідно всюди лазив:
у ночі корови ссав,

а на день йому господарь
від нетямної пори
ставив молоко солодке
у мищині край нори.

Вуж сей, то було хозяйське
щастя: і з роси, й з води
в двір плило добро, сторичний
плід давали всі труди.

Пречудово скот плекався,
всім на диво родив хліб,
родив сад, роїлись пчоли,
мов лопатою хто гріб

до двора достатки всякі,
а нещастя відвертав:
град у всім селі збив поле,
при його границі став;

пошесть там не зазірала
ні до хат, ні до хліва,
обминала двір пожежа,
поле сарана й мишва“.

*

VI.

„Аж ось скоїлося лихо!
Хлопчик був у хаті тій,
син господаря, плазунчик,
батьків любчик і пестій.

От раз мати на снідання
для коханого синка
на долівці положила
у мищині молока.

Хлопчик їсть і розливає,
от звичайно як дитя:
запах молока привабив
і вужа з його кута.

Він приповз і став хлєптати
молоко, але в гніві
хлопчик бац! вужа ударив
ложкою по голові.

Вуж не привичний до бійки
звився грізно, засичав,
і мов блискавка дитину
їдовитим зубом втяв.

Зверещав страшенно хлопчик;
батько зо страхом прибіг,
зараз зрозумів, що сталось,
та порадити не міг.

За вужем в скаженій злости
кинувся, хотів убить,
та вуж, бачучи погрозу,
в яму криється в ту мить.

З буком надбіга господарь,
вуж у ямі майже весь,
тільки хвіст іще з надвору
спішно в яму волочесь.

Не міркуючи багато,
люто вдарив чоловік,
і вужеви небораці
до крихітки хвіст відсік.

Та біди тим не поправив:
від отруйного жала
до доби його дитина
Богу духа віддала“.

VII.

„Сумував страшенно батько
і ходив зовсім недуж,
та в норі своїй від рани
мучився не менше й вуж.

А хоч рана й загоїлась,
він безхвостий, нездоров
відцурався хати, стайні,
і подвіря, і коров.

Та з ним разом давне щастя
улетіло зо двора:
ниви витовк град у літі,
висушила степ жара,

хижа гусінь сад обіла,
від зарази скот попух,

в хату слабість загостила,
мов повіяв смерти дух.

Що робити? Рада в раду:
до ворожки вдався він,
чи не скаже, що за ворог
є причиною тих змін?

Поворожила ворожка
на бобах, чи на зірках,
тай говорить: „Сам ти, друже,
сам біду на себе стяг.

„Був приятель в тебе щирий,
що від зла тебе стеріг,
але першої образи
ти стерпів йому не міг.

„Ти його зневажив тяжко,
тяжко гнівається він, —
ну, а гнів його, мій друже,
се причина всіх відмін.

„І нема тобі ратунку,
пропадеш увесь до тла,
доки в вуглі твого дому
гнів той мов огонь пала.

„Лиш одна тобі порада:
всьому гніву дати стрим
і перепроситься щиро
із приятелем старим“.

VIII.

„От тепер згадав господарь,
як немудро се вчинив,

що в безумному розпалі
так вужа він поранив.

І подумав: „Конче треба
знов перепроситься з ним,
бо погине вся худоба,
все добро піде як дим“.

Мовив жінці: „А постав но
край нори вужови знов
молока, а чей вернув би
знов у дім наш, до коров“.

І поставила хозяйка
у мищині молока,
та вуж виповзе, наїсться,
і до ями знов тіка.

А господарю що днини
гірше й гірше, хоч умри!
От він раз вужа підглянув,
як той повз собі з нори.

І говорить: „Вужу любий!
Що се враз на нас зайшло?
Чиж то сердитись нам треба?
Забуваймо гнів і зло!

„Що минуло, те пропало,
хоч і як нам допекло;
жіймо, як жили давнійше,
щоб знов добре нам було“.

Вуж на се відмовив: „Годі!
Що було, те загуло.

Але як забути горе,
що по серці нам пройшло ?

„Аджеж ти, коли згадаєш,
що твій син в землі гниє,
то рука свербить, щоб тімя
розторощити моє.

„А і я, коли погляну
на відсічений свій хвіст,
то отруйним зубом в тебе
вгризсяб, так лютує злість.

„Ти скажи: як нам єднатись ?
Як тобі був любий син,
так мені мій хвіст. Даремно
тут шукать причин, провин.

„Не навернеться до мене
твое серце, ні моє
не навернеться до тебе,
поки пам'ять в нас жиє.

„То найкраще нам розстаться.
Ти собі в своїм дворі
жуй без мене, я без тебе
проживу в своїй норі“.

ІХ.

„Пане куме Любовицький,
ти розумна голова,
то ти певно й без пояснень
зрозумів отсі слова.

Сей господарь — ваша Польща,
а той вуж, то козаки,
що на межах Польщі сікли
бісурманські карки,

що товклись поза пороги,
шибались на море, в Крим,
в очі хану і султану
дмухали пожару дим.

І жилось тоді незгірше:
розживавсь багатством Лях
за козацькими плечима,
а козак в степах, полях

був свобідний і крихітку
ссав отого молока,
що напратать, зберігати
помогла його рука.

Та счинилась сварка. Годі
тут шукать причин, провин;
нас боліло й вас боліло,
вам згиб син і нам згиб син.

Ну, скажи, як нам єднатись?
Як забути давнє зло,
що кровавою межою
нам по серці перейшло?

Як примусить до кохання
серце, що в нім веться гад?
Відки взять душі довіря,
що зазнала стільки зрад?

Ні, мій куме! Краще чисто
розмежуймося, як слід:
вам хай буде ваша Польща,
Україну нам лишіть.

Ви собі пануйте в себе
на вині та на меду;
ми, як Бог дасть, будем пхати
і без вас свою біду.

Так мине сто літ чи двісті,
наші рани заживуть,
спомини всіх кривд і сварок
у непамять попливуть, —
замість зрад, і звад, і сварок
набереться скорб новий
згідних ділань, спільних змагань
і сусідської любови, —

пройдемо велику школу,
та не єзуїтську, ні! —
запануєм кожний в себе,
станем розумом міцні, —
от тоді — коли вчаснійше
ваша Польща не згорить —
час настане, любий куме,
про єднання говорить“.

Х.

„Морщиш брови? Сціпив зуби?
Дрож тобою потряса?
Мовиш: „Поки сонце зійде,
очі вижере роса“?

Се можливе! Та признайся,
чи не правду я кажу?
Єдність се: кленусь устами,
а ніж в пазусі держу?

Єдність се, що ти говориш
про братерство і любов,
і про сльози королівські,
про пролиту марно кров,

і про те, що час позбутись
нам незгоди й лютих чвар, —
а ти сам, я добре знаю
завтра їдеш до Татар,

будеш хана намовляти,
підкупляти мурзаків,
щоб напали на Україну
воювати козаків...

Ти поблід? Тремтиш? Не бійся!
Знаю, добре знаю вас!
Се є школа єзуїтська!
Та чиж се єднання час?

Знаю добре: в тій саміській
пазусі, де ти привіз
королівський лист до мене
повний клятв, упімнень, сліз,

є ще другий королівський
лист до хана, у котрім
заклина його, щоб зараз
впав на мене наче грім,

щоб поміг йому козацьких
розтолочити гадюк...
Не тремти, мій куме! Ну-ко,
ще раз чарочку до рук!

На розстання! Їдь щасливо!
Кланяйся хану й мурзакам!
Та скажи, що коней треба
й дамасценок козакам.

Тож коли сього за много
в них, а власних їм голов
не шкода, хай прибувають.
Ну досить! Бувай здоров!“

ВЕЛИКІ РОКОВИНИ

ПРОЬОГ

говорений перед ювілейною виставою
„Наталки Полтавки“ в пам'ять столітніх
відодин української народности.

*Сцена зовсім темна, далеко видно зарево великої пожежі,
на переді сцени направо могила.*

Козак - невмирака

старезний дід з бандурою, сидить на могилі. Зразу в тем-
ноті тільки слабо рисується його сілюет, він вдивляється
в пожежу й деклямує глухо, іронічно :

Еней був парубок моторний
і хлопець хоч-куди козак!
На лихо вдався він проворний,
Завзятійший од всіх бурлак.
Та Греки як, спаливши Трою,
Зробили з неї скирту гною,
Він, взявши торбу, тягу дав.
Набравши деяких Троянців,
Осмалених, як гиря ланців,
Пятами з Трої наживав.

Він устає, випростовується, бандура бреньчить.

Вона горить! Та Троя-Україна
Палає, гине, з серця точить кров.
Здається, вже остання їй година,
Здається, хитрий воріг поборов
Усе! Здається, вся лягла дружина,
Всі мури впали, навіть той покров
Останній, що ним укривають трупи
І той загарбали хижацькі купи!!

Ні, не досить! І в нашому нутрі,
Пройшов пожар, сумує попелище!
Ми хробачливі в самому ядрі,
В душі погасло вічнеє огнище

Живої віри! На страшнім кострі
Згоріла сила! Нижче, нижче, нижче
Схиляються колісь так горді чо́ла!
О, Мамо! Бідна Ти, бездітна й гола!
Ми всі такі! Що в інших ганьби знак —
Се ми приймаємо як хліб насущний!
У інших ренегат — у нас добряк;
У інших підлий — в нас старшим послушний;
У інших скажуть просто, ясно так:
Безхарактерний, — в нас лиш: простодушний.
Не стало стиду в нас! Ми в супокою
Упідлимось, ще й горді підлотою.

Далекий грім, пожежа зближується, на сцені робиться
виднійше. Козак, показуючи на захід:

О, так! Он там він, той козак моторний,
Що вирвався з пожежі рідних хат;
Не заперечу, вдався він проворний!
Нехай тут гине, пропадає брат,
Нехай тут Матір шарпа ворон чорний,
Нехай борців шматує й ріже кат —
Він рад, що вратував свої Пенати,
Тікає іншої шукати хати!

Пятами наживав від Тебе, Нене!
Лишив Тебе у ранах, у крові!
Із груди вирвав серце насталене,
А вткнув якесь собаче — і живи!
І крикнув грімко: „Хлопці, гей, до мене!
Не буде тут роси вже, ні трави!
Пропала Мати, ми ще сеї ночі
Кидаймо трупа! Гей же, в світ за очі!

„Там жде нас краща доля, там печені
Самі нам голубці влетять у рот!

Хто хоче розкошів — жий в Карфагені;
Хто хоче вивищиться над народ,
І слави, й блиску, й злата повні жмені, —
За мною в Рим! Там храм наш, там кивот!
Що нам ті згарища! Забудьмо Трою!
Власть — Рим і розкіш — Карфаген горою!“

І рушили — народам на наругу!

Пішли нової Матері шукать.

В серцях згасили навіть тую тугу,

Що тягне пса у рідній буді спать.

Де йдеш, Енею? Пугу! Пугу! Пугу!

Не чують! Дармо кликать і гукать!

Ідїть! Несїть народам всім для виду

Жебрацьку торбу і лице без стиду!

Тимчасом розвиднюється трохи, видно попалені села,

поле — вкрите трупом.

Ох, не сходи ти, сонце, на Україні!

Злякаєшся тих згарищ і руїн!

Осліпнїть, очі, тут же, в сїй годині,

Щоб той страшений образ, наче шпін

Не вбився в серце і не пік від нині

Страшнїйше пекла! Що се? Чути дзвїн!

Се ангел дзвонить по мертвим народі,

Бо щоб живий хтоєь був?... Подумать годі!

Чути далекий голос дзвона.

Так, ангел дзвонить. Молотом з алмазу

Він бє о хрусталевий неба звід.

Ох! Заболіли страшно тут відразу

Всі давні рани. Сей кривавий слід —

Се Берестечко! Тут у кости сказу

З Чуднова взяв. Сей труп, від сотні літ

Незгоєний — Андрусівська умова.

А тут — Полтава і смага Петрова.

Голос дзвона міцніє і мішається з гуркотом грому, — темніє наново. Козак падає на коліна на могилі.

О, Боже! Чиж кінець моєї муки?
Вкраїна вмерла — дай мені спочить!

Дай ті катовані віддавна руки
Хоч у могилі без кайдан зложить!
Змажи нас з пам'яті людей, щоб внуки
Не знали, як ми мусіли скінчить.

Ти сам, Святий, забудь про нас в сій хвилі,
З землею наші порівняй могили!

Удар грому. Козак западається в землю. Ще хвилю гуркоче грім, потім звільна прояснюється, на сході займається велике рожеве зарево, — сходить сонце. Сцена представляє той сам краєвид, тільки з зеленими садами, чепурними хатками, направо, далеко вежі міста з золоченими банями, довкола могили розкішні кущі. Калина, черемха у цвіті.

Козак - невмирака,

той самий, але відмолоднілий, з бандурою, виходить ізза могили. Іде зразу понурий, у задумі, та звільна його рухи робляться енергічні, голос міцніє:

Здорово проспався, бачу,
По козацьки сотню літ.
Ну, та виграю, чи втрачу,
А погляну ще на світ,
На ту рідну Україну,
Що колись як рай цвіла,
Що мені над все на світі
Наймилійшою була.
Хто то в ній тепер панує?
Хто то в ній тепер живе?
Як говорить, як співає
Покоління те нове?
Боже, серце жах стискає:

Аджеж, певно, нині в ній
Вже ніхто не зна, не тямить
Нашу мову і пісні!
Десь Калмики та Кіргізи
Топчуть степ, де ми лягли;
Чудь, Мордва, Чухна та Фіни,
Наші села заняли.
Боже, по що з вікового
Сну мені велів ти встать?
Чи щоби з розбитим серцем
Я в могилу ляг назад?

Поступає наперед. За сценою чути хорову пісню — зразу
pianissimo, потім чим раз сильнійше, та все-таки прити-
шено, мов із віддалення:

*Ой, гук мати, гук,
Де козаки йдуть!
Та щасливая тая доріженька,
Та де вони йдуть
А де вони йдуть,
Там луги гудуть,
А перед себе та вражих Ляшенків
Облавою пруть.*

Козак

із виразом найвищої радості:

Боже, наше рідне слово!
Наша пісня ще живе!
І про нас ще памятає
Покоління те нове!
Ще співає про козацтво,
Про його кривавий бій!
Ах, значить, ще не в могилі,
Той народ коханий мій!

*

Озирається по сцені.

Ах, значить, оті цвітучі
Села, ниви і садки,
Се українські оселі,
Се України вінки!
А оті могили-гори,
Де борці старії сплять,
Уквітчали любі руки
Знаць українських дівчат!
Ще Українець збирає
Із сих нив для себе хліб,
І не топче чужениця
Нашу славу і наш гріб.

Поступає ще далі наперед і озирає публику:

Ах, а тут! Предивне диво!
Тайна поміж тайн страшних!
Сеж Енеєві потомки!
Та що стало нині з них?
Ті, що перед сто літами,
Як згорів наш рідний дім,
Накивають йому пятами
Не задумались зовсім, —
Ті під материні крила
Знов згорнулися в любові,
І бажать в рідній хаті
Рай зготовити собі.
І дивить, горять їх очі
Тим самим вогнем святим,
Як горіли тої ночі,
Коли друг мій, побратим,
Коли славний, безталанний,
Щирий батько наш Богдан

У важкій годині скликав
Запорожців на майдан.
Тямлю ніч сю, як сьогодні!
Вколо нас реве Дніпро
І клекоче Ненаситець,
Камяне гризе ребро.
А в степу напроти Січі
Се не хижая сова —
А кодацька ляцька кріпость
Свої кіхті висува.
У Богдана сльози в оці,
Та вогонь в душі, в словах:
„Згинем, браття, або вгору
Піднесем свободи стяг!
Згинуть, — нам одна дорога,
Чи в кайданах, чи в війні;
Хто ненавидить кайдани —
Тому війни не страшні!
Чи послабли ваші сили?
Потупилися шаблі?
Чи в серцях ви погасили
Дух лицарський взагалі?“
І гучнійше хвиль Дніпрових
Крик козацтва заревів:
„Або ляжем головами,
Або вибем ворогів!“
В жовтім світлі смолоскипів,
Що горіли серед нас,
У очах козацьких блисло
Десять тисяч іскор враз.
Гей, тих десять тисяч іскор,
То був, браття, той підпал,
Що підняв страшну пожежу

Аж по Буга й Сяну вал.
Гей, тих десять тисяч іскор,
То був, браття, той розма́х,
Що історію України
Повернув на інший шлях.
Бачу, бачу тії іскри!...
Мовиш: „мало їх?“ Невжеж?
Що? На трицять міліонів
Десять тисяч не знайдеш?
Мовиш: „де нам взять Богдана?“
Тільки ті придатний будь
На святе велике діло!
Загартуй думки і груди!
До високого літання
Ненастанно пробуй крил,
А Богдан прийде як сума
Ваших зма́гань, ваших сил.
До великого моменту
Будь готовим кождий з вас, —
Кождий може стать Богданом,
Як настане слухний час.
Мовиш: „нині інші війни“.
Ну, то іншу зброю куй,
Ум оstri, насталою волю,
Лиш воюй, а не тоскуй!
Лиш борися, не мирися,
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, але не зрадь!
Кождий думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів
Мусиш дати ті одвіт.

Кождий думай: тут, в тім місці,
Де стою я у вогни,
Важиться тепер вся доля
Величезної війни.
Як подамся, не достою,
Захитаюся мов тіль, —
Пропаде кривава праця
Многих, многих поколінь.
У таких думках держися
І дітей своїх ховай!
Коб лиш чистая пшениця, —
Буде паска й коровай.
„Чи побіди довго ждати?
Ждати довго!“ То й не ждиж!
Нині вчися побіджати,
Завтра певно побідиш.
Таж не даром цвіт розцвівся,
Чей же буде з цвіту плід,
Таж не даром пробудився
Український жвавий рід.
Таж не даром іскри грають
У очах тих молодих!
Чей нові мечі засяють
У правицях у твердих
Довго нас недоля жерла,
Досі нас наруга жре,
Та ми крикнім: „Ще не вмерла,
Ще не вмерла і не вмере!“

1898 р.

З М І С Т

ІЗ ДНІВ ЖУРБИ

I. День і ніч сердитий вітер	5
II. В парку є одна стежина	6
III. У парку	6
IV. Коли часом в важкій задумі.	8
V. Де я не йду, що не почну	7
VI. Не можу забути	9
VII. Вже три роки я збираюсь.	10
VIII. Безсилля — ах!	11
IX. Не довго жив я ще	12
X. І знов рефлексії!	12
XI. Я поборов себе	15
XII. З усіх солодких, любих слів	15

СПОМИНИ

I. Я згадую минуле життя.	21
II. Заки умре ще в серці творча сила	21
III. О, бо і я зазнав раз	22
IV. Пятнацять літ минуло.	23
V. Маленький хутір.	23
VI. В село ходив.	24
VII. Ось панський двір	27
VIII. Найгірше я людей боявсь.	29
IX. Привіт тобі, мій друже вірний, гаю	29
X. Розмова в лісі	30
XI. Я побачив її	35
XII. Я не скінчу тебе, моя убога пісне.	36

В ПЛЕН-ЕРІ

I. Мамо природо!	41
II. По коверці пурпуровім	46
III. Ходить вітер по житі	48
IV. Суне, суне чорна хмара	50
V. У долині село лежить	50
VI. Ой, ідуть, ідуть тумани	51
VII. Над великою рікою.	52
VIII. Дрімають села	54
IX. Ніч довкола тихо, мертво.	55
X. Школа поета (за Ібзенем)	59

ІВАН ВИШЕНСЬКІЙ (поема)	65
НА СВЯТОЮРСЬКІЙ ГОРІ.	107
ВЕЛИКІ РОКОВИНИ	127

Вінета роботи Павла Ковжуна.